

Štrasburk, 13. prosince 2002
CPT (2002) 32

**ZPRÁVA PRO VLÁDU ČESKÉ REPUBLIKY
O NÁVŠTĚVĚ ČESKÉ REPUBLIKY, KTEROU VYKONAL
EVROPSKÝ VÝBOR PRO ZABRÁNĚNÍ MUČENÍ A NELIDSKÉMU NEBO
PONIŽUJÍCÍMU ZACHÁZENÍ NEBO TRESTÁNÍ**

(CPT)

VE DNECH 21. AŽ 30. DUBNA 2002

Schváleno dne 8. listopadu 2002

OBSAH:

I. ÚVOD.....	5
A. Datum návštěvy a složení delegace.....	5
B. Navštívená zařízení.....	6
C. Konzultace vedené delegací.....	6
D. Spolupráce CPT s úřady České republiky.....	7
E. Okamžitá pozorování podle článku 8 odst. 5 Úmluvy.....	7
II. FAKTA ZJIŠTĚNÁ BĚHEM NÁVŠTĚVY A NAVRŽENÁ OPATŘENÍ.....	8
A. Policejní zařízení.....	8
1. Předběžné připomínky.....	8
2. Špatné zacházení.....	8
3. Podmínky zadržení.....	9
4. Základní pojistky proti špatnému zacházení.....	9
a. vyrozumění o zadržení.....	10
b. právo na právního zástupce.....	10
c. přístup k lékaři.....	11
d. Poučení o právech.....	11
e. evidence vazby.....	12
d. vyřizování stížností a inspekční postupy.....	12
B. Zadržování cizinců podle cizineckých právních předpisů.....	14
1. Předběžné připomínky.....	14
2. Špatné zacházení.....	15
3. Podmínky zajištění.....	15
a. zařízení Balková pro zajištění cizinců.....	15
b. přijímací středisko pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně.....	18
4. Zdravotní péče.....	18
5. Jiné otázky.....	19
a. personál.....	19
b. informace pro cizince.....	20
c. kontakt s vnějším světem.....	21
C. Věznice.....	22
1. Předběžné připomínky.....	22
2. Špatné zacházení.....	23
3. Doživotně odsouzení.....	24
a. úvod.....	24
b. režim.....	24
c. materiální podmínky.....	26
4. Podmínky výkonu trestu nebo vazby u celkové vězeňské populace.....	26
a. materiální podmínky.....	26
b. aktivity.....	27
5. Zdravotní péče.....	28
a. úvod.....	28
b. personál a zařízení.....	29
c. ošetření.....	30

d. vstupní zdravotní prohlídky.....	30
e. lékařské tajemství / ochrana informací.....	30
6. Ostatní otázky.....	31
a. vězeňský personál.....	31
b. kontakt s vnějším světem.....	32
c. kázeň.....	32
d. donucovací prostředky.....	33
e. vyřizování stížností a inspekce.....	33
D. Psychiatrická zařízení.....	35
1. Předběžné poznámky.....	35
2. Životní podmínky pacientů/chovanců.....	36
3. Personál a léčba.....	37
4. Omezení pohybu rozrušených a/nebo agresivních pacientů/ chovanců.....	40
5. Pojistky.....	43
a. postup při převzetí a propuštění.....	43
b. pojistky během pobytu.....	45
III. SHRNU TÍ A ZÁVĚRY.....	47
A. Policejní zařízení.....	47
B. Zajištění cizinců pro porušení cizineckých předpisů.....	48
C. Věznice.....	49
D. Psychiatrická zařízení.....	50
E. Postup vyplývající z doporučení, připomínek a žádostí CPT o informace.....	51

Kopie průvodního dopisu ke zprávě CPT

Štrasburk, 13. prosince 2002

Vážená paní Burčíková,

v souladu s článkem 10 odst. 1 Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání mám tu čest předat Vám v příloze tohoto dopisu zprávu pro vládu České republiky, kterou zpracoval Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) po své návštěvě České republiky, kterou vykonal ve dnech 21. až 30. dubna 2002. Zpráva byla přijata na 49. schůzi CPT, jež se konala ve dnech 5. až 8. listopadu 2002.

Rád bych Vás upozornil na bod 168 zprávy, v němž CPT žádá české úřady, aby mu do **šesti měsíců** předaly odpověď, v níž uvedou výčet opatření podniknutých po zprávě z jeho návštěvy.

V případě, že bude odpověď předána v českém jazyce, si CPT dovoluje požádat o to, aby byla provázena anglickým nebo francouzským překladem. Bylo by rovněž velmi užitečné, kdyby české úřady mohly předat kopii této odpovědi ve strojově čitelném formátu.

Budete-li mít jakékoli otázky ohledně zprávy CPT nebo dalšího postupu, jsem Vám plně k dispozici.

S pozdravem

Silvia CASALE
předsedkyně Evropského výboru
pro zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu
zacházení nebo trestání

Paní Petra BURČÍKOVÁ
tajemnice Výboru proti mučení
Rada vlády ČR pro lidská práva
Vladislavova 4
110 00 PRAHA 1
Česká republika

Na vědomí: **Paní Vlasta ŠTĚPOVÁ**, mimořádná a zplnomocněná velvyslankyně, stálá zástupkyně České republiky u Rady Evropy, Štrasburk

I. ÚVOD

A. Datum návštěvy a složení delegace

I. V souladu s článkem 7 Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „Úmluva“) navštívila delegace CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002 Českou republiku. Návštěva byla součástí programu periodických návštěv pro rok 2002 a byla druhou periodickou návštěvou CPT v České republice.¹

2. Návštěvy se zúčastnili tito členové CPT:

- Volodymir YEVINTOV (vedoucí delegace)
- Mario BENEDITTINI
- Aleš BUTALA
- Florin STĂNESCU
- Pieter Reinhard STOFFELEN

s těmito asistenty:

- Odile DIAMANT-BERGER, odborná asistentka v oboru forenzní medicíny, bývala přednostka forenzní lékařské služby první pomoci v pařížské nemocnici Hôtel-Dieu, Francie (expert)
- Catherine PAULET, psychiatra, Krajská lékařská a psychologická služba, věznice Baumette, Marseille, Francie (expert)
- Alena HANUSOVÁ (tlumočnice)
- Irena KOUTSKÁ (tlumočnice)
- Dana LANGEROVÁ (tlumočnice)
- Vladimír OLEXA (tlumočnick)
- Tomáš OPOČENSKÝ (tlumočnick)

a byli doprovázeni těmito členy sekretariátu CPT:

- Edo KORLJAN
- Michael NEURAUTER

¹ První pravidelná návštěva České republiky se uskutečnila ve dnech 16. až 27. února 1997. Zpráva z návštěvy a odpověď českých úřadů byla zveřejněna dne 15. dubna 1999 (dokumenty CPT/Inf (99) 7 a 99(8)).

B. Navštívená zařízení

3. Delegation navštívila tyto vazební věznice:

Zařízení podřízená Ministerstvu vnitra:Ostravský region:

- obvodní policejní oddělení v Masné ulici, Ostrava
- místní policejní oddělení v Masné ulici, Ostrava
- oddělení pohraniční policie v Chotěbuzi, Český Těšín
- záchytná stanice opavské městské policie, psychiatrická léčebna Opava

Plzeňský region:

- krajská policejní správa Plzeň
- policejní oddělení v Perlové ulici, Plzeň
- oddělení cizinecké policie v Plzni
- záchytné zařízení pro cizince Balková

Region Praha:

- přijímací středisko pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně
- zařízení cizinecké policie pro zajištění cizinců na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně
- policejní oddělení Hybernská, Praha
- policejní oddělení Vyšehradská, Praha

Zařízení podléhající ministerstvu spravedlnosti

- plzeňská věznice
- vazební věznice Praha-Pankrác (kontrolní návštěva)
- valdická věznice

Zařízení podléhající ministerstvu zdravotnictví

- psychiatrická léčebna Opava

Zařízení podléhající ministerstvu práce a sociálních věcí

- ústav sociální péče pro mládež Ostravice

Delegation dále navštívila věznici v Praze-Ruzyni za účelem pohovorů s cizinci, kteří jsou tam drženi ve vazbě před soudním vyhoštěním z České republiky.

C. Konzultace vedené delegací

Delegation konzultovala se státními úřady a představiteli nevládních organizací, které působí v oblastech, jež se dotýkají CPT. Kromě toho došlo k četným setkáním s místními činiteli odpovědnými za navštívená zařízení.

Seznam státních orgánů a jiných osob, s nimiž delegace konzultovala, je uveden v Příloze II této zprávy.

D. Spolupráce CPT s úřady České republiky

5. Součinnost, kterou delegaci poskytly během její návštěvy ústřední orgány ČR, byla vcelku dobrá. Během návštěvy se delegace setkala s náměstkem ministra spravedlnosti Aloisem CIHLÁŘEM, s prvním náměstkem ministra vnitra Petrem IBLEM, s náměstkem ministra zdravotnictví Antonínem MALINOU a s náměstkyní ministra práce a sociálních věcí Bělou HEJNOU. Jednala rovněž s vládním zmocněncem pro lidská práva Janem JAŘABEM.

6. CPT chce poděkovat za pomoc, kterou mu před návštěvou i během ní poskytla kontaktní pracovnice CPT paní Petra BURČÍKOVÁ (tajemnice Výboru proti mučení při Radě vlády pro lidská práva). Výbor však s politováním konstatuje, že delegaci nebylo hned na začátku návštěvy udělena akreditace ministerstva vnitra. V důsledku toho musela delegace 50 minut čekat, než mohla uskutečnit svou první návštěvu na policejním oddělení v Hybernské ulici v Praze. Navíc nebylo delegaci během návštěvy zařízení dovoleno nahlédnout do příslušné dokumentace (tzv. protokolů událostí). Tato situace není v souladu se zásadou spolupráce stanovenou v článku 3 Úmluvy ani s ustanoveními jejího článku 8 odst. 2 písm. c) a d).

Poté, co ministerstvo vnitra vydalo delegaci pověření (tj. dva dny po zahájení návštěvy), byla delegace náležitě přijata ve všech ostatních policejních zařízeních, byl jí rychle umožněn přístup do zařízení a byly jí poskytnuty požadované informace. Spolupráce ostatních zařízení pro osoby zbavené svobody, zejména uvedených třech věznic, záchytných zařízení pro cizince, psychiatrických léčeben a ústavu sociální péče byla velmi dobrá.

E. Okamžitá pozorování podle článku 8 odst. 5 Úmluvy

7. Na konci návštěvy, tj. dne 30. dubna 2002 vedla delegace CPT závěrečná jednání s českými úřady, aby je seznámila s hlavními skutečностями zjištěnými během návštěvy. Při této příležitosti delegace sdělila v souladu s článkem 8 odst. 5 Úmluvy své okamžité pozorování a požádala české úřady, aby ihned podnikly opatření k zajištění toho, aby všichni cizinci zadržovaní v přijímacím středisku pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně měli povolenu alespoň jednu hodinu vycházky denně.

Toto okamžité pozorování posléze potvrdila předsedkyně CPT dopisem ze dne 15. května 2002, v němž požádala české úřady, aby do tří měsíců předaly výčet opatření, která na základě tohoto pozorování podnikly.

8. Dopisem ze dne 26. července 2002 české úřady informovaly CPT o opatřeních přijatých v reakci na okamžité pozorování CPT. Tato opatření jsou posouzena na dalších stránkách této zprávy. V této fázi však CPT chce vyjádřit uznání onomu konstruktivnímu duchu, v němž české úřady reagovaly na toho okamžité pozorování delegace.

II. FAKTA ZJIŠTĚNÁ BĚHEM NÁVŠTĚVY A NAVRŽENÁ OPATŘENÍ

A. Policejní zařízení

1. Předběžné připomínky

9. Během své návštěvy v roce 2002 navštívila delegace CPT dvanáct zařízení podřízených ministerstvu vnitra, mj. jedno oddělení pohraniční policie a dvě záchytná zařízení pro cizince.

Policie nesmí zadržovat ve svých zařízeních osoby zatčené pro podezření ze spáchání trestného činu déle než 48 hodin. Během této doby musí být taková osoba odevzdána soudu nebo propuštěna na svobodu.² Soudce má dalších 24 hodin na to, aby se rozhodl, zda ponechat danou osobu ve vazbě. Souhrnně řečeno může být daná osoba zadržována v policejní cele až 72 hodin.

Otázka maximální doby zadržení cizinců v souladu se zákonem o pobytu cizinců je řešena v bodě 29.

2. Špatné zacházení

10. Během své návštěvy obdržela delegace řadu stížností na údajné špatné zacházení ze strany policie. I když se většina těchto stížností týkala brutálního zacházení v době bezprostředně po zadržení (údajné bití pěstmi, kopance nebo údery různými předměty), značná část z nich se týkala i špatného zacházení při policejních výsleších a zejména při výsleších vedených kriminální policií. Zvláště ohroženými v tomto směru se jeví být Romové, mladiství a cizinci. Většina stížností byla podána nejméně několik měsíců před návštěvou delegace a všechny stopy údajného špatného zacházení se už téměř jistě zahojily. V některých případech se však dala ze shromážděných zdravotních údajů zjistit zranění, která odpovídala podaným stížnostem.

Ve světle výše uvedeného musí CPT znovu doporučit, aby vyšší policejní důstojníci příslušnými prostředky pravidelně upozorňovali své podřízené na to, že špatné zacházení je nepřijatelné a bude mít za následek přísný postih. Je zvláště důležité tlumočit toto upozornění příslušníkům kriminální policie.

11. Co se konkrétněji týče stížností na špatné zacházení v době zadržení, CPT si je plně vědom toho, že zadržení podezřelých osob je často riskantní, zvláště když se zadržovaná osoba brání zadržení a/nebo když má policie důvod domnívat se, že daná osoba může být ozbrojená a nebezpečná. Mohou nastat okolnosti, kdy je zraněna zadržovaná osoba a možná i policisté, aniž by to bylo důsledkem záměrného špatného zacházení. Musí však být použita pouze a výhradně taková síla, které je zapotřebí. A navíc jakmile byly zadržené osoby zvládnuty, neexistuje žádný důvod pro to, aby je policisté bili. **CPT doporučuje, aby byli policisté neustále upozorňováni na tato pravidla.**

12. Před návštěvou delegace obdržel CPT řadu věrohodných stížností o špatném zacházení ze strany policie během masových demonstrací, které proběhly v souvislosti se

² Změna a doplnění Listiny základních práv a svobod (zákon č. 162/1998 Sb.) a následná změna a doplnění trestního řádu (zákon č. 166/1998 Sb.) prodloužilo lhůtu, během níž musí být obviněný nebo osoba podezřelá ze spáchání trestného činu odevzdána soudu, z 24 na 48 hodin.

zasedáním Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Praze v září 2000. **CPT by rád obdržel podrobné informace o opatřeních, které podnikly české úřady, a o výsledcích případného vyšetřování těchto událostí.**

3. Podmínky zadržení

13. Hmotné podmínky zadržení v navštívených policejních zařízeních byly celkem uspokojivé, co se týče krátkodobého zadržení. Výjimkou byla některá policejní oddělení, zejména v Praze.

14. Na policejním oddělení v Hyberské ulici v Praze lze zadržovat v cele o velikosti pouhých 3,5 m² až čtyři osoby a v cele o velikosti cca 7 m² až šest osob. Takový počet je příliš vysoký i u velmi krátké doby zadržení a je zcela nepřijatelný u osob zadržených přes noc. V cele o velikosti 7 m² by neměly být přes noc zadržovány více než dvě osoby a do cely o velikosti 3,5 m² by vůbec neměly být umísťovány osoby přes noc. **CPT doporučuje posoudit využívání cel na policejním oddělení v Hyberské a ve Vyšehradské ulici v Praze na základě výše uvedených připomínek.**

15. Delegace si stejně jako v roce 1997 povšimla, že v některých policejních zařízeních (např. na policejním oddělení v Hyberské ulici v Praze a v celách na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně, do nichž jsou umísťovány osoby podezřelé ze spáchání trestného činu), nebyly zadrženým osobám, které musely zůstat v cele přes noc, dány k dispozici matrace. **CPT vyzývá české úřady, aby podnikly opatření k zajištění toho, aby ve všech policejních zařízeních v České republice byly osobám, které v nich musí zůstat přes noc, dány k dispozici čisté matrace a přikrývky.**

Cely na některých policejních odděleních (např. na místním oddělení policie v Ostravě, na krajském policejním inspektorátu v Plzni a na policejním oddělení v Hyberské ulici v Praze) měly navíc špatné větrání. **Je nutno podniknout opatření k nápravě tohoto nedostatku.**

16. Je nutno se rovněž zmínit o tom, že téměř ve všech navštívených policejních služebnách byly cely vybaveny kovovým zařízením, které lze použít k připoutání zadržené osoby ke zdi. Podle názoru CPT není důvod připoutávat zadržené osoby v zabezpečené cele k pevnému předmětu. Proto **CPT doporučuje tato zařízení odstranit.**

17. Delegace obdržela mnoho stížností od osob zadržovaných v policejních celách krátce před návštěvou nebo během ní, které si stěžovaly na to, že během prvních 24 hodin zadržení nedostaly žádnou stravu. Taková situace je nepřijatelná. **Osoby zadržované policií by měly dostávat jídlo v pravidelných intervalech, včetně alespoň jednoho úplného jídla (tj. něčeho vydatnějšího než pouhý sendvič) každý den.**

4. Základní pojistky proti špatnému zacházení

18. Jak již bylo poukázáno v bodě 25 zprávy z návštěvy CPT v roce 1997, je nutno, aby byla u osob zadržených policií bez ohledu na délku tohoto zadržení od okamžiku zbavení svobody zajištěna tři základní práva (právo těchto osob vyrozumět o situaci blízkou nebo jinou osobu podle vlastního výběru, právo na právního zástupce a na lékařské vyšetření). Osoby zadržené policií by dále měly být bezodkladně výslovně poučeny o všech svých právech, včetně výše uvedených práv, a to v jazyce, jemuž rozumějí. Tyto pojistky by se měly vztahovat nejen na osoby zadržované policií v souvislosti s trestným činem, ale i na osoby

zajištěné pro porušení cizineckých předpisů a na osoby, které jsou povinny zůstat v policejních celách pro účely zjištění totožnosti nebo podání vysvětlení.

Údaje shromážděné během návštěvy v roce 2002 jasně naznačují, že v tomto ohledu existují možnosti zlepšení.

a. vyrozumění o zadržení

19. Na rozdíl od situace zjištěné v roce 1997 tvrdila řada osob, s nimiž delegace CPT hovořila, neměly právo vyrozumět o svém zadržení blízkou nebo jinou vybranou osobu. Toto právo nebylo navíc poskytováno osobám předvedeným na policejní oddělení za účelem podání vysvětlení nebo zjištění totožnosti. Tato skutečnost je v rozporu s konstatováním českých úřadů v předběžné zprávě o plnění doporučení z návštěvy CPT v roce 1997 (viz strana 6 dokumentu CPT/Inf (99) 8), v níž se uvádí, že v posledně zmíněném případě „není dané osobě překáženo ve výkonu tohoto práva, což se uplatňuje v praxi“.

CPT znovu doporučuje, aby bylo všem osobám, které jsou z jakéhokoli důvodu zbaveny svobody policií, zajištěno od počátku zbavení právo informovat o své situaci blízkou nebo jinou vybranou osobu. U výkonu tohoto práva mohou existovat určité výjimky za účelem ochrany oprávněných zájmů policejního vyšetřování. Tyto výjimky však musí být jasně stanoveny zákonem a musí podléhat náležitým pojistkám (např. jakýkoli odklad vyrozumění o zadržení by měl být písemně a suvedením důvodů zaprotokolován a předložen ke schválení vyššímu policejnímu důstojníkovi, který není zapojen do daného případu, nebo státnímu zástupci).

b. právo na právního zástupce

20. V předběžné zprávě o plnění doporučení z návštěvy CPT v roce 1997 české úřady uvedly, že „právo na právního zástupce sice není výslovně uvedeno v zákoně o policii, ale je zajištěno každé osobě, včetně osob předvedených za účelem podání vysvětlení. Toto právo je dáno Ústavou České republiky (zákon č. 1/1993 Sb.), Listinou základních práv a svobod (zákon č. 2/1993) a nálezem Ústavního soudu České republiky ze dne 5. června 1996“.

Delegace však stejně jako během návštěvy v roce 1997 zjistila, že právo na právního zástupce bylo mnoha zadrženým osobám zajištěno až po uplynutí určité doby od zadržení. CPT je zvláště znepokojen tím, že konkrétní ustanovení, která se v souvislosti s tímto právem vztahují na mladistvé, nebyla vždy dodržena.

21. CPT chce znovu zdůraznit, že podle jeho zkušeností je riziko zastrásování a špatného zacházení nejvyšší právě v době okamžitě po zbavení svobody (v.t. bod 10). V důsledku toho je právo osoby zadržené policií mít během doby zadržení přístup k právní pomoci základní pojistkou proti špatnému zacházení. Samotná tato možnost má odrazující účinek pro ty, kteří mají sklon špatně zacházet se zadrženými osobami. Právník je navíc vhodnou osobou k tomu, aby v případě špatného zacházení podnikl příslušná opatření. Není pochyb o tom, že přítomnost právního zástupce v počátečních fázích policejního výslechu nebude ze strany příslušných policistů vždy vítána. Řádně proškolení policisté však budou schopni vyrovnat se s uplatněním této základní pojistky.

Právo na právního zástupce musí obsahovat právo také právo hovořit s ním bez přítomnosti třetích osob. Daná osoba by měla mít v zásadě i právo na přítomnost právníka během veškerých policejních výslechů. To by ovšem nemělo bránit policii, aby danou osobu

vyslechla v naléhavých otázkách i bez přítomnosti právníka (který nemusí být ihned k dispozici), ani aby vyměnila právníka, který brání řádnému vedení výslechu.

Ve světle těchto připomínek CPT doporučuje českým úřadům podniknout taková opatření, aby všechny osoby, které jsou nuceny setrvat v policejní vazbě, měly počínaje okamžikem zbavení svobody přístup k právníkovi. Právo na právního zástupce by měly mít nejen osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, ale i všechny ostatní osoby, které jsou ze zákona povinny dostavit se do policejního zařízení a setrvat v něm, např. ke zjištění totožnosti nebo podání vysvětlení.

Aby bylo možno v praxi plně uplatnit právo na právního zástupce, je nutno vyčlenit příslušné rezervy pro osoby, které nemají dost prostředků na to, aby si právníka mohly zaplatit. CPT by byl rád informován o opatřeních podniknutých v této souvislosti v České republice.

c. přístup k lékaři

22. CPT je toho názoru, že osoba vzatá do policejní vazby by měla mít v případě, že si tak přeje, právo na prohlídku u lékaře podle vlastní volby vedle jakékoli prohlídky provedené lékařem, kterého zavolá policie.

Delegace CPT, která navštívila ČR v roce 2002, se setkala s osobami, jež tvrdily, že nebyly během policejní vazby prohlédnuty lékařem, i když údajně lékařskou pomoc potřebovaly a požádaly o ni. Podle názoru CPT by v případě, že se zadržená osoba dožaduje lékařské prohlídky, měl být okamžitě zavolán lékař. Policistům nepřínáleží filtrovat žádosti zadržených osob o lékařskou prohlídku.

CPT doporučuje zaručit formálně právo na přístup k lékaři osobám v policejní vazbě tak, jak je uvedeno výše.

23. Na Krajské policejní správě v Plzni bylo delegaci sděleno, že u lékařské prohlídky jsou obvykle přítomni policisté. Jak již bylo zdůrazněno v bodě 32 zprávy z návštěvy CPT v roce 1997, **je nutno podniknout kroky k zajištění toho, aby se lékařská prohlídka osob v policejní vazbě uskutečnila mimo doslech a pokud příslušný lékař výslovně nepožádá o opak, i mimo dohled policistů.**

d. Poučení o právech

24. Přestože se české úřady ve své předběžné zprávě o plnění doporučení z návštěvy CPT v roce 1997 zavázaly, že „policejní prezident České republiky v roce 1998 zajistí vydání formuláře v hlavních světových jazycích, v němž budou zadržené osoby poučeny o svých právech“ (viz strana 19 dokumentu CPT/Inf (99) 8), navštíveným osobám zadržovaným v policejních zařízeních nebyl tento formulář dáván³. Vypadalo to, že osoba v policejní vazbě byla při zadržení poučena o svých právech ústně (pokud byla vůbec poučena). Písemné poučení bylo poskytnuto až v pozdější fázi a bylo zpravidla uvedeno v závěru protokolu sepsaného vyšetřovatelem, takže to vzbuzovalo dojem, že dotyčná osoba byla o svých právech informována až na závěr výslechu.

³ Jedinou výjimkou bylo oddělení pohraniční policie v Českém Těšíně-Chotěbuzi, kde byl k dispozici formulář, který splňoval některá kritéria CPT.

CPT znovu opakuje své doporučení uvedené v bodě 33 zprávy z návštěvy v roce 1997, aby osoby zbavené svobody policií dostávaly na samém počátku zbavení svobody formulář, který bude obsahovat srozumitelné poučení o jejich právech. Formulář by měl být k dispozici v příslušné škále jazyků.

Tyto osoby by měly být požádány o podpis prohlášení, že byly informovány o svých právech.

e. evidence vazby

25. V své předběžné zprávě o plnění doporučení z návštěvy CPT v roce 1997 (viz strana 19 dokumentu CPT/Inf (99) 8) české úřady naznačily, že „policejní prezident České republiky zajistí, aby byla zavedena jednotná a komplexní evidence o každé zadržené osobě ...“ Delegation CPT s potěšením zjistila, že až na dvě výjimky – policejní oddělení v Perlové ulici v Plzni a eskortní středisko cizinecké policie na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně – byla evidence ve všech navštívených policejních zařízeních vedena v plném souladu s doporučením uvedeným v bodě 35 zprávy z návštěvy v roce 1997. **CPT doporučuje podniknout opatření k zavedení vazební evidence na policejním oddělení v Perlové ulici v Plzni a v eskortním středisku cizinecké policie na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně.**

CPT je znepokojen tím, v řadě navštívených policejních oddělení byly po dlouhé hodiny zadržovány osoby „ke zjištění totožnosti“ nebo „k podání vysvětlení“, přičemž tato doba nebyla vůbec evidována. **CPT doporučuje napravit tento nedostatek.**

d. vyřizování stížností a inspekční postupy

26. Osoby, které chtějí v České republice podat stížnost na policistu, se mohou obrátit na jeho nadřízeného nebo na odbor vnitřní kontroly ministerstva vnitra. Tyto stížnosti poté řeší Oddělení kontroly a stížností Policie České republiky a Inspekce ministra vnitra, které mohou udělit kázeňský trest.

Trestné činy údajně spáchané policisty dříve vyšetřovala Inspekce ministra vnitra. Tento systém se však přirozeně ukázal jako neúčinný a odpovědnost za vyšetřování trestných činů údajně spáchaných policisty tak přešla na Nejvyšší státní zastupitelství.⁴ CPT vítá toto opatření **a rád by obdržel zprávu o činnosti tohoto orgánu za rok 2002, zejména údaje o počtu a povaze stížností na policisty a opatření, která byla podniknuta jako reakce na tyto stížnosti.**

27. CPT je toho názoru, že kontrola policejních zařízení nezávislým orgánem může být významným přínosem k prevenci špatného zacházení s osobami zadrženými policií a obecněji řečeno může zajistit uspokojivé podmínky zadržení. Za účelem zajištění jejich plné účinnosti je nutno, aby byly tyto návštěvy jak časté, tak i neohlášené a příslušný orgán musí být oprávněn vést pohovory se zadrženými osobami bez přítomnosti třetích osob.

Výše uvedená změna českého trestního řádu k tomu uvádí, že „na dodržování právních předpisů v zařízeních pro výkon policejní vazby a trestu odměni svobody a v jiných zařízeních pro osoby zbavené svobody dohlíží v míře a podle podmínek zvláštního zákona státní zástupce“. Toto ustanovení přenáší na státního zástupce dozorové pravomoci, které

⁴ Viz nejnovější znění zákona č. 265/2001 Sb., trestní řád, platné od 1. 1. 2002.

prosazuje CPT. Zdálo se však, že tento mechanismus dozoru nebyl v důsledku absence konkrétních předpisů dosud uplatňován.

CPT doporučuje podniknout neodkladně opatření nutná k zajištění účinnosti kontrol státního zástupce v policejních vazebních zařízeních.

B. Zadržování cizinců podle cizineckých právních předpisů

1. Předběžné připomínky

28. V době návštěvy zástupců CPT v roce 1997 byli cizinci zajištěni podle cizineckých právních předpisů zadržováni v příslušných zařízeních policejního ředitelství. Ve zprávě z této návštěvy CPT velmi kritizoval podmínky zajištění těchto osob. Posléze se úřady ČR rozhodly zřídit zvláštní záchytná zařízení pro odmítnuté žadatele o azyl a nelegální přistěhovatele očekávající vyhoštění z České republiky. V zásadě se jedná o pozitivní vývoj. Nicméně od doby otevření tohoto zařízení v Balkové v roce 1998, zástupci CPT začali dostávat kritické zprávy o podmínkách zajištění, v nichž jsou tam cizinci nuceni žít.

V průběhu návštěvy v roce 2002 navštívila delegace CPT několikrát zařízení v Balkové a také nově otevřené příjmací středisko na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně.

29. **Záchytné zařízení pro cizince Balková** je umístěno v bývalé policejní akademii, asi 60 km severně od Plzně v západních Čechách nedaleko hranice se SRN. S oficiální kapacitou 300 osob (která byla v minulosti v několika případech překročena) se jedná o největší středisko pro zajištění cizinců v ČR. V den návštěvy CPT zařízení ubytovávalo 288 osob (213 mužů, 53 žen a 22 dětí - občanů více než 20 různých zemí). V zařízení nebyli žádní nezletilí bez doprovodu.

Všichni cizinci byli zajištěni pro účely administrativního vyhoštění. Podle nového zákona o pobytu cizinců na území ČR (zákon č. 326/1999 Sb.) byla maximální doba administrativního zajištění před vyhoštěním prodloužena ze 30 na 180 dnů. Navíc právní postavení zajištěných cizinců již nezávisí na podání žádosti o azyl, jak tomu bylo dříve. V důsledku toho nemají cizinci nárok být převedeni do otevřeného příjmacího zařízení pro žadatele o azyl, ale musí zůstat v záchytném zařízení, dokud není azylové řízení ukončeno.

30. Na úvod je nutno zdůraznit, že v zařízení v Balkové bylo zjištěno mnoho negativních jevů – atmosféra napětí, vězeňské prostředí, téměř absolutní nedostatek činností, žádné pravidelné vycházky, neodpovídající lékařská/psychiatrická péče, relativní izolace zařízení od okolí, jazykové překážky a nedostatek informací pro cizince o jejich situaci – což činilo pobyt v zařízení pro mnoho zajištěných nesnesitelným. Není divu, že se poměrně běžně vyskytovaly případy sebepoškozování, hladovky, útěků, pokusů o sebevraždu, vandalismu a násilí.

31. **Příjmací středisko pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně**, které bylo otevřeno v únoru roce 2002, je určeno pro cizince, kteří podléhají nedávno zavedeným azylovým postupům na letišti⁵.

Žadatelům o azyl, jejichž žádosti nebyly zamítnuty jako prokazatelně neopodstatněné, je během pěti dnů umožněn vstup do České republiky a jsou převedeni do otevřeného příjmacího střediska pro žadatele o azyl. Jestliže byla žádost o azyl zamítnuta jako prokazatelně neopodstatněná, cizinec má možnost se proti rozhodnutí odvolat (s odkladným

⁵ V nedávných letech značně vzrostl počet cizinců žádajících o azyl v ČR a v roce 2001 dosáhl cca 18 000, tj. dvojnásobek počtu žadatelů v roce 2000 (8 788).

⁶ Srv. §§ 32 a 73 azylového zákona (zákon č. 325/1999).

účinkem) do sedmi dnů u příslušného soudu. Žadatelé jsou povinni během procesu vyřizování žádosti o azyl setrvat v přijímacím zařízení na letišti⁷. Pokud se soud ve věci odvolání nerozhodne do 30 dnů, je žadatel přeřazen do přijímacího centra pro žadatele o azyl v ČR, a to na dobu, než dojde k vyřízení odvolání. Souhrnně vzato to znamená, že cizinci žádající o azyl na letišti tam mohou setrvat nejvýše 42 dní, zatímco je jejich žádost přezkoumávána. Nicméně v případě, že žádost o azyl byla definitivně zamítnuta, může pobyt v přijímacím zařízení na letišti překročit těchto 42 dní a trvat do té doby, než bude dotyčná osoba vyhoštěna z České republiky.

2. Špatné zacházení

32. Delegation CPT si vyslechla velký počet stížností na fyzické napadání zajištěných za strany zaměstnanců záchytného zařízení pro cizince Balková. Jedna z těchto stížností byla potvrzena ředitelem zařízení a českými úřady v dopise ze dne 26. července 2002. Krátce před návštěvou CPT policista udeřil ženu a ta v důsledku toho utrpěla zlomeninu nosu a hematom na levé tváři. Delegation CPT byla informována, že daný policista byl následně propuštěn .

Delegation CPT obdržela v zařízení Balková také mnoho stížností na verbální útoky, často rasistické povahy. Informace, které delegation obdržela, naznačovaly, že vztahy mezi zaměstnanci a zajištěnými byly napjaté (v.t. bod 50).

Zástupci CPT doporučují, aby policistům v záchytném zařízení pro cizince Balková bylo dáno jasně najevo, že všechny formy špatného zacházení, včetně verbálních útoků, jsou nepřijatelné a budou tvrdě stíhány.

33. Naopak v přijímacím středisku pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně se nevyskytly žádné stížnosti na špatné zacházení s cizinci ze strany zaměstnanců. Všeobecně se dá říci, že zástupci CPT s potěšením zaznamenali, že v rámci zařízení převažoval mezi zajištěnými a zaměstnanci pozitivní vztah, což bylo bezpochyby dáno také tím, že část zaměstnanců měla dobrou úroveň znalosti cizích jazyků, jako je angličtina, ruština nebo francouzština.

3. Podmínky zajištění

34. Záchytná zařízení pro cizince by měla poskytovat ubytování v prostorách, které jsou přiměřeně vybaveny, čisté a udržované a nabízejí dostatečný životní prostor pro příslušný počet ubytovaných. Dále by určitá péče měla být věnována vnější úpravě a uspořádání zařízení, aby co nejméně budilo dojem věznice. Pokud jde o program činností pro zajištěné, měl by zahrnovat vycházky, přístup do společenské místnosti a rozhlasu/televizi a časopisům/novinám a k jiným vhodným formám rekreace (jako jsou např. stolní hry nebo ping pong). Čím delší je doba zajištění osob, tím četnější by měly nabízené aktivity být.

a. zařízení Balková pro zajištění cizinců

35. V záchytném zařízení pro cizince Balková bylo odhaleno množství jevů, které byly naprosto neadekvátní ve vztahu k osobám, jež nejsou podezřelé ze spáchání trestného činu a které by navíc nebyly přijatelné ani v prostředí věznice. Asi nejvýraznějším z těchto jevů byl režim zajištění.

⁷

Po uplynutí pětidenní lhůty jsou nezletilí bez doprovodu předáni ústavu sociální péče a nezletilí bez doprovodu ve věku 15 – 18 let jsou umístěni v diagnostickém ústavu.

36. Současná legislativa⁸ stanoví dva různé typy zajišťovacího režimu: „zmírněný“ a „přísný“. V zásadě jsou cizinci zajištěni ve „zmírněném“ režimu, pokud policie nedojde k přesvědčení, že existují důvody, proč zajištěné umístit do „přísného“ režimu. Nicméně delegace CPT zjistila, že v době její návštěvy byla většina cizinců (tj. 152 osob) zajištěných v zařízení Balková zařazena do „přísného“ režimu. V praxi to znamenalo, že tomuto režimu podléhali všichni svobodní muži. V tomto režimu zůstávali zajištěni uzamčeni ve svých celách 23 hodin denně a nebylo jim nabídnuto nic, co by jen vzdáleně připomínalo program činnosti.

„Zmírněný“ režim byl většinou vyhrazen pro rodiny, pro zajištěné vyššího věku a pro osoby s prokázanou totožností. Ve „zmírněném“ režimu byly dveře cel otevřeny 24 hodin denně a zajištěni se mohli volně pohybovat po chodbě a v určený čas se stýkat s ostatními ubytovanými ve stejné sekci. Bylo jim také umožněno jít ve společné kuchyni.

CPT nepochybuje, že proti určitým cizincům zajištěným podle cizineckých předpisů lze použít zvláštní opatření (např. z disciplinárních, zdravotních nebo bezpečnostních důvodů). Nicméně použití výše popsaného „přísného“ režimu u většiny zajištěných osob v Balkové nemá žádné platné opodstatnění a jako takové je naprosto nepřijatelné. Umístění v podmínkách připomínajících „přísný“ režim, jak je to v současnosti prováděno v Balkové, by mělo být naprosto výjimečné.

CPT doporučuje úřadům ČR, aby v návaznosti na uvedená zjištění bezodkladně přezkoumaly vazební režim v Balkové (stejně jako v jiných zařízeních podobného charakteru). Za další, dojde-li výjimečně k situaci, kdy je nutné umístit zajištěného v rámci zvláštních podmínek zajištění, by měly být důvody takového umístění písemně sděleny dané osobě a ta by měla mít právo se proti tomuto opatření odvolat.

37. Delegace byla také šokována faktem, že cizinci zadržovaní v zařízení byli s výjimkou dětí povinni nosit uniformy vězeňského typu. Vnitřní řád zařízení stanovoval, že „pokud oděv a obuv cizince nesplňuje hygienické a estetické normy, je cizinec povinen používat oblečení a obuv, které mu poskytne vedení zařízení.“ Avšak toto ustanovení bylo systematicky uplatňováno vůči každému cizinci a mnoho z nich informovalo delegaci, že to považují za velmi ponižující. Také je nutno uvést, že několik osob, s nimiž byl proveden rozhovor, tvrdilo, že mají mezi svými osobními věcmi čisté a vhodné oblečení, k němuž jim není umožněn přístup.

CPT doporučuje, aby současný postup týkající se oblékání cizinců používaný v Balkové byl zcela revidován, a to tak, aby všichni zajištěni, kteří do zařízení přijedou v čistém oděvu a vhodné obuvi, měli právo nosit toto oblečení a obuv v průběhu svého pobytu a v případě nutnosti měli možnost nechat si toto oblečení a obutí vyčistit a opravit.

38. Dalším anachronickým opatřením zjištěným ve výše uvedeném vnitřním řádu byl požadavek, podle se cizinci během svých vycházek „musí v rekreačním prostoru neustále pohybovat“. Tento pozůstatek vězeňské minulosti je naprosto neobhájitelný v Balkové, vezmeme-li v úvahu, že vnější prostor je ohraničen vysokým plotem a je navíc neustále střežen stráží se psy. **CPT doporučuje, aby výše zmíněné opatření bylo odvoláno. Zajištěným by mělo být umožněno využít vycházek způsobem, při němž si podle svého názoru nejlépe odpočinou.**

⁸ §§ 130 až 132 zákona o pobytu cizinců na území České republiky (zákon č. 326/1999 Sb.)

Pokud jde o cizince, kteří jsou zajištěni v „přísném“ režimu, vnitřní řád zařízení stanovil, že ředitel zařízení může zrušit nebo zkrátit délku pobytu v „rekreačním prostoru“. Vedle toho delegace CPT obdržela množství stížností týkajících se zrušení nebo zkrácení vycházek bez udání jakéhokoli důvodu. **CPT doporučuje, aby v zařízení v Balkové byla okamžitě přijata opatření, která zajistí, aby všichni cizinci v Balkové (i v jiných podobných zařízeních v celé zemi) měli povolenu alespoň jednu hodinu vycházky denně. Prostory určené k vycházkám by měly být opatřeny prostředky pro ochranu před nepříznivým počasím.**

39. Pozitivněji vyznívá zjištění, že materiální podmínky zadržení v Balkové byly celkem uspokojivé. Všechny pokoje měly přiměřenou velikost, s dobrým přirozeným osvětlením a s dostatečným zdrojem umělého světla a větráním. Místnost sloužící k ubytování čtyř zajištěných měla obvykle velikost 23 m² a byla vybavena židlemi, stoly, „tureckým“ WC a umyvadlem. Ovšem pouze několik pokojů mělo šatní skříně a nebyly k dispozici žádné zamykatelné skříňky.

Povlečení a pyžamo bylo měněno jednou za 14 dní. Hygienická zařízení bylo v dobrém stavu a čisté. Teplá sprcha byla poskytována jednou za týden. Avšak mnoho zajištěných si stěžovalo, že nemají přístup k hygienickému zařízení v noci. Zdálo se, že personál zařízení umožňuje použít toalety pouze v případě, že několik zajištěných naznačilo svůj zájem jich využít, nebo v pevně stanovenou hodinu. **Je nutno bezodkladně přijmout opatření, která umožní zajištěným kdykoli okamžitý přístup k toaletám.**

40. Cizinci, s nimiž delegace hovořila, popisovali množství nabízeného jídla jako celkem uspokojivé. Zástupci delegace si dále povšimli, že malým dětem bylo poskytováno dětské sušené mléko. Nicméně mnoho zajištěných muslimského nebo hinduistického vyznání udávalo, že jejich náboženské požadavky a dietní návyky nejsou brány v úvahu a konkrétně vepřové a hovězí je častou součástí jídelničky. Výsledkem bylo, že mnoho z nich v Balkové odmítalo jíst a následně během svého pobytu ubývali na váze.

Delegace CPT navštívila kuchyni v zařízení a zjistila, že vepřové a hovězí bylo skutečně často součástí jídelničky. **CPT doporučuje, aby všechny náboženské požadavky a dietní návyky cizinců byly zcela respektovány.**

41. Naprostý nedostatek činností v rámci „přísného“ režimu byl již zmíněn v bodě 36. Situace byla pouze okrajově lepší u těch, kteří byli zařazeni do „zmírněného“ režimu. Osoby zařazené do „zmírněného“ režimu mohly vycházet ze svých cel a setkávat se s ostatními v chodbě v průběhu dne a mohly jíst svá jídla ve společné kuchyni. Nicméně neexistovaly žádné organizované aktivity jakéhokoli druhu, vyjma vycházek, a nebyla k dispozici žádná četba. Zvláště znepokojující byl tento fakt ve vztahu k nezletilým, včetně velmi malých dětí, kterým nebyly nabízeny žádné činnosti přizpůsobené jejich věku (jako např. sport nebo vzdělávání). Souhrnně řečeno cizinci trávili prakticky celý svůj čas ve svých pokojích ve stavu nucené nečinnosti, často po mnoho měsíců.

V návaznosti na zjištění uvedená v bodě 34 CPT doporučuje rychlé přijetí opatření, na základě nichž by byla cizincům umístěným v Balkové (i v jiných zařízeních tohoto druhu) nabídnuta celá škála aktivit. Zvláštní opatření by měla být přijata pro zajištění takových činností pro děti, které by odpovídaly jejich věku.

42. Úřady ČR ve svém dopise z 26. července 2002 informují CPT, že se rozhodly převést zajištěné cizince s dětmi z Balkové do rekonstruovaného zařízení střediska pro žadatele o azyl v Bělé pro Bezdězem – Jezové. **Zástupci CPT chtějí být informováni o postupu v této záležitosti a o podmínkách, ve kterých jsou cizinci na tomto místě drženi (tj. ubytování, činnosti atd.)**

b. přijímací středisko pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně

43. Materiální podmínky v přijímacím středisku byly dobré. Středisko tvořilo pět místností, z nichž všechny byly vybaveny židlemi, stoly a individuálními uzamykatelnými šatnami a vybaveny systémem pro přivolání pomoci. Místnosti měly dostatek přirozeného i umělého osvětlení. Okna mohla být otvírána, ale zajištění to nedělali vzhledem k hluku a znečištění venku. Příkrývky, povlečení a matrace byly čisté a cizinci dostávali stejné jídlo jako zaměstnanci letiště a policisté. Podávané jídlo bylo v souladu s dietními návyky jednotlivých cizinců. Při příjezdu dostali zajištění hygienické balíčky. Všichni měli okamžitý přístup k toaletám a sprchám. Zástupci delegace byli informováni o tom, že jakmile byly do přijímacího střediska přijaty cizinky, byla společná chodba rozdělena uzamykatelnou bránou, aby muži a ženy mohli být v noci ubytováni odděleně.

Režim v přijímacím středisku byl poměrně uvolněný. Cizinci se mohli vzájemně stýkat 24 hodin denně, dveře cel se nezamykaly. Měli přístup do místnosti s televizí, stolními hrami a novinami. Hračky pro děti byly také k dispozici.

44. Jak již bylo naznačeno (srv. bod 7), delegace CPT si okamžitě povšimla absence možnosti vycházek v přijímacím středisku pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně.

České úřady ve svém dopise z 26. července 2002 sdělily CPT, že „vyřešily všechny administrativní a technické otázky související s vytvořením prostoru pro vycházky v přijímacím středisku v Ruzyni“ a že plánují vybudovat „obdélníkovou travnatou plochu vzdálenou asi 500 m od zařízení, oplocenou ze všech stran, s lavičkou a přístřeškem a možná i dalším vybavením“. Zástupci CPT vítají tento rozvoj a **rádi by obdrželi ujištění, že toto venkovní zařízení je nyní zcela v provozu.**

4. Zdravotní péče

45. Zařízení Balková pro zajištění cizinců bylo závislé na službách praktické lékařky v důchodu, která byla přítomna od pondělka do pátku osm hodin denně. Tato lékařka často setrvala v zařízení přes noc. V případě její absence byl přivolán policejní lékař z Plzně.

CPT vítá fakt, že zařízení mělo sedm kvalifikovaných zdravotních sester, které zajišťovaly 24-hodinovou přítomnost a při přijetí prováděly vstupní zdravotní prohlídku. Sestry informovaly lékařku o novém příjmu a o jakýchkoli zdravotních obtížích do 24 – 36 hodin od příchodu zajištěných. Materiální podmínky zdravotního střediska zařízení byly na velmi vysoké úrovni. Středisko mělo také karanténní jednotku, která mohla ubytovat až 15 zajištěných.

Delegace CPT nicméně se znepokojením zaznamenala, že všechny lékařské konzultace a všechna vyšetření se konala za přítomnosti policie. **CPT doporučuje, aby**

všechna lékařská vyšetření byla prováděna mimo doslech a pokud lékař nepožaduje v konkrétním případě nepožaduje opak, i mimo dohled policie.

46. Nehledě na výše uvedené byly stížnosti na zdravotní péči v Balkové poměrně četné. Všinou souvisely s nedostatkem léčiv a nedostatečným léčebným postupem, který byl důsledkem faktu, že cizinci nebyli zdravotně pojištěni. **Zástupci CPT by rádi obdrželi stanovisko českých úřadů k této otázce.**

47. Je nutno rovněž zdůraznit, že navzdory přítomnosti dvou psychologů nebyla psychologická a psychiatrická péče v Balkové dostatečná. Zdálo se, že psychologové tráví většinu svého času překládáním (srv. bod 50). Členové delegace, kteří jsou lékaři, zjistili, že mnoho cizinců trpělo těžkými psychickými poruchami (úzkostí, depresí, poruchami spánku apod.) nebo v některých případech vykazovali psychiatrické symptomy. Situace v tomto ohledu byla dále zhoršována faktem, že Psychiatrická léčebna v Plzni systematicky odmítala přijmout cizince, kteří potřebovali psychiatrickou péči, protože nehovořili česky.

CPT je dále znepokojen tím, že ženy a děti nemohly pravidelně využívat služeb gynekologa a pediatra.

CPT doporučuje přijetí opatření, která zajistí cizincům umístěným v Balkové odpovídající přístup ke službám psychiatra, gynekologa a pediatra.

48. V přijímacím středisku pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně byla zdravotní péče poskytována Letištní lékařskou službou (Meditrans), která mj. vyšetřila všechny nově přijaté cizince. Vedle toho cizince každý týden navštěvoval psycholog zaměstnaný u nevládní organizace. Informace o nabízených lékařských/psychologických službách byla k dispozici v několika jazycích.

CPT vítá fakt, že u lékařských vyšetření nebyla přítomna policie. Ukázalo se však, že lékařské zprávy jsou k dispozici i jinému než zdravotnickému personálu. **CPT doporučuje přijmout opatření k dodržování lékařského tajemství v zařízení.**

5. Jiné otázky

a. personál

49. Personál záchytných zařízení pro cizince má obzvlášť obtížný úkol. V první řadě zde vždy nevyhnutelně budou existovat komunikační problémy v důsledku jazykových překážek. Za druhé se pro mnoho zajištěných těžko smíruje s tím, že byli zbaveni svobody, i když nejsou podezřelí z žádného trestného činu. Za třetí existuje riziko vzniku napětí mezi zajištěnými různých národností nebo etnických skupin. V důsledku toho CPT klade hlavní důraz na pečlivý výběr a dostatečné proškolení vedoucích pracovníků těchto zařízení. Kromě výborných komunikačních dovedností musí být zaměstnanci obeznámeni s různými kulturami zajištěných a alespoň někteří z nich musí mít příslušné jazykové znalosti. Vedle toho by měli být schopni rozpoznat možné symptomy stresu zajištěných (ať již posttraumatické nebo indukované socio-kulturními změnami) a odpovídajícím způsobem je řešit.

50. V záchytném zařízení pro cizince Balková bylo zaměstnáno asi 162 policistů. Osm zaměstnanců mělo na starosti administrativu a asi 50% z nich pracovalo v kuchyni a zajišťovalo údržbu zařízení.

Policisté zaměstnaní v zařízení neprošli před nástupem do služby v tomto zařízení žádným zvláštním školením. Navíc ani jediný z policistů, kteří přicházeli do přímého styku se zajištěnými, neměl spolehlivou znalost cizího jazyka, což neustále vytvářelo nepřekonatelné překážky v komunikaci. Zaměstnanci vykřikovali svá nařízení ve snaze být pochopeni, což pouze zvyšovalo úroveň napětí a vzájemné frustrace. Jedině zmínění dva psychologové byli schopni komunikovat anglicky, německy a rusky, ale opouštěli zařízení denně v 15:30 hodin, což vedlo k vážným komunikačním problémům po zbytek dne (viz také bod 47). Služby překladatelů nebyly nijak využívány.

V návaznosti na zjištění uvedená v bodě 49 CPT doporučuje, aby české úřady přezkoumaly výběr a školení zaměstnanců zařízení Balková (stejně jako jiných zařízení tohoto druhu)

Dále CPT vyzývá české úřady, aby zajistily pravidelnou přítomnost překladatelů v zařízení Balková.

51. Jak již bylo naznačeno (viz bod 33), byla situace v přijímacím středisku pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně značně lepší, co se týče personálu. Pět pracovníků v civilním oděvu bylo přítomno 24 hodin denně. Dodatečná podpora byla zajištěna ochrankou letiště, která byla v případě potřeby povolána. Cizinci mohli také využít služeb sociálního pracovníka (doprovázeného překladatelem).

b. informace pro cizince

52. Zadržení imigranti (ať již žadatelé o azyl či jiní) – stejně jako jiné kategorie osob zbavených svobody – by měli mít od počátku zajištění možnost vyrozumět osobu podle svého výběru o své situaci a mít k dispozici právníka a lékaře. Dále by měli být jasně informováni, a to bezodkladně a v jazyce, který je jim srozumitelný, o všech svých právech a postupech, jež se budou jejich případu týkat.

53. Po příjezdu do Balkové je každému cizinci předána kopie vnitřního řádu. CPT vítá fakt, že tento dokument je k dispozici v různých často používaných jazycích (v angličtině, francouzštině, ruštině, němčině, španělštině, čínštině a albánštině).

Avšak delegace CPT vyslechla množství stížností cizinců na nedostatek informací o jejich právní situaci a právech (včetně jejich práva na právního zástupce, informací o současném stadiu jejich řízení, o důvodu zajištění a o jeho pravděpodobné délce). Navíc cizinci často shledávali právní postupy, které se na ně vztahují, velmi obtížně pochopitelnými.

CPT doporučuje českým úřadům přijmout opatření, která zajistí, aby byli všichni cizinci umístění v Balkové povinně informováni o charakteru a fázi řízení v jejich případech a o všech svých dalších právech, které se k tomu vztahují.

54. I v přijímacím zařízení pro žadatele o azyl na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně obdržela delegace CPT stížnosti týkající se faktu, že cizinci nemají dostatečné informace o svém právním postavení a právech. Delegaci bylo sděleno, že je pro cizince připravována informační brožura. To je potěšující krok. **CPT věří, že tato informační brožura bude bezodkladně k dispozici v nejčastěji užívaných jazycích všem žadatelům o azyl zadržovaným na mezinárodním letišti Praha-Ruzyně.**

c. kontakt s vnějším světem

55. Cizinci umístění v zařízení Balková mohli posílat a dostávat dopisy a měli denně tři minuty přístup k telefonnímu automatu. K dispozici byl však pouze jediný telefonní automat a v době návštěvy delegace CPT bylo velké množství cizinců nuceno stát frontu, aby mohli telefon použít, což mezi nimi vytvářelo velké napětí. Navíc telefonní hovory byly obvykle povolovány pouze odpoledne, což bylo vzhledem k časovým posunům zdrojem značných obtíží pro většinu cizinců asijských národností držených v tomto zařízení. **CPT vyzývá české úřady, aby se zabývaly možností instalace dalších telefonních automatů.**

56. Cizincům bylo umožněno přijímat návštěvy o počtu maximálně dvou osob jednou za tři týdny, a to maximálně na 30 minut. Tento nárok na návštěvy je nižší než nárok, který mají vězni v českém vězeňském systému. **CPT doporučuje, aby právo cizinců umístěných v Balkové (stejně jako v jiných zařízeních tohoto druhu) bylo podstatně rozšířeno.**

57. V přijímacím středisku na mezinárodním letišti Praha Ruzyně mohli cizinci svobodně vést korespondenci s vnějším světem, telefonovat a přijímat telefonní hovory. Návštěvy byly v zásadě možné kdykoli, vyjma času jídla. Nicméně fakt, že je zařízení umístěno v tranzitním prostoru, znamená, že je pro cizince těžké přijímat návštěvy. Z tohoto důvodu **by měla být přijata zvláštní opatření, aby tyto osoby měly možnost setkávat se s právníkem nebo lékařem dle své vlastní volby, se zástupci nevládních organizací a v příslušných případech i se členy rodiny nebo jinými blízkými osobami usazenými v České republice.**

C. Věznice

1. Předběžné připomínky

58. Delegation CPT uskutečnila celkovou návštěvu věznice v Plzni a návštěvu se zvláštním zaměřením ve valdické věznici. Základním cílem posledně zmíněné návštěvy bylo zjistit podmínky výkonu trestu odnětí svobody u doživotně odsouzených osob. Delegation dále uskutečnila kontrolní návštěvu ve vazební věznici Praha-Pankrác za účelem prověření opatření, které české úřady podnikly po návštěvě CPT v roce 1997.

59. V době od předchozí návštěvy CPT došlo k významným změnám právních předpisů o výkonu trestu odnětí svobody⁹. Tyto nové právní předpisy mj. stanovily novou klasifikaci věznic podle stupně ostrahy na věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou.

Je nutno také poznamenat, že vězeňský systém v ČR v nedávné době postihly rozsáhlé nepokoje. Hlavními příčinami vzpoury vězňů byly údajně špatné podmínky výkonu trestu odnětí svobody způsobené přeplněností, nedostatečnou zdravotní péčí a nedostatečným přístupem k telefonu.

60. Nedávné legislativní změny ohledně výkonu vazby vedly k podstatnému snížení počtu vězňů v českých věznicích.¹⁰ Zjištění delegace během návštěvy v roce 2002 však naznačila, že mnoho vězňů v českých věznicích má i nadále příliš malý obytný prostor. CPT se v této souvislosti se znepokojením dozvěděl, že beztak nedostačující úředně stanovená výměra 3,5 m², kterou kritizoval (viz bod 47 zprávy o návštěvě z roku 1997), byla nedávno formálně zrušena. **CPT doporučuje, aby byl v českém vězeňství znovu zaveden úřední standard, který zaručí v celách s více vězni alespoň 4 m² na jednoho vězně.**

Z obecnějšího hlediska vyzývá CPT české úřady, aby i nadále usilovaly o **definitivní skoncování s přeplněností věznic. Úspěšné dovršení tohoto úkolu mj. vyžaduje plně využití stávajících možností alternativních trestů.**

61. **Plzeňská věznice**, která je jednou z největších věznic v zemi, byla postavena v polovině 19. století na okraji města. Oficiální kapacita věznice je 1196 míst. V době návštěvy v ní bylo 1100 vězňů, z nichž 880 bylo ve výkonu trestu a 220 ve výkonu vazby (včetně dvanácti žen a dvou mladistvých). Mezi vězeňskou populací bylo asi 150 cizinců. Zařízení mělo rovněž „dům na půli cesty (half-way house)“ pro vězně, kteří vykonávali posledních šest měsíců svého trestu a bylo jedinou věznicí v zemi s „bezdrogovou“ jednotkou.

Vazební věznice Praha-Pankrác byla již popsána v bodě 45 zprávy z návštěvy CPT v roce 1997. Od té doby byla oficiální kapacita zařízení snížena z 1128 na 1065 míst. V době návštěvy tam bylo 936 vězňů (včetně osmi žen a devíti mladistvých. Zhruba jednu třetinu

⁹ Co se týče osob odsouzených k trestu odnětí svobody, byl zákon o výkonu trestu odnětí svobody („ZVOS“) změněn zákonem č. 359/1999 Sb. a č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Co se týče osob držených ve vazbě, byl zákon o výkonu vazby („ZVV“) změněn zákonem č. 208/2000 Sb.

¹⁰ Celkový počet vězňů v České republice se snížil ve dnech 31. března 2001 až do doby návštěvy delegace z 21 920 na 17 924.

vězeňské populace tvořili cizinci (ze 45 států). Ve vězeňské nemocnici, která sousedí s věznicí a má kapacitu 100 lůžek, bylo v době návštěvy 76 pacientů.

Věznice Valdice je umístěna v objektech kláštera ze 17. století, který byl před zhruba 140 let změněn na vězení. Od 80. let minulého století byla její kapacita snížena o více než polovinu (z 2700 na 1280 vězňů). V době návštěvy delegace bylo ve věznicí 1387 vězňů-mužů (108% obsazenost). Ve zvláštním oddělení pro doživotně odsouzené, které bylo zřízeno v lednu 2002, bylo osm doživotně odsouzených¹¹.

2. Špatné zacházení

62. Delegace CPT neobdržela žádné stížnosti od vězňů na mučení ze strany personálu a neshromáždila ani žádné důkazy takového zacházení ani z věznic, které navštívila, ani z jiných věznic v České republice.

Avšak jak před návštěvou, tak během ní obdržela delegace z různých zdrojů, mj. i od bývalých vězňů věznice Valdice, řadu závažných sdělení o údajném špatném fyzickém zacházení ze strany personálu zařízení. Tato sdělení se týkala políčků, kopanců a bití pěstmi a obuškem u vězňů, kteří již byli spoutáni a dalších forem nepřiměřeného použití síly.

Kromě toho obdržela delegace CPT ve všech navštívených zařízeních stížnosti na údajné slovní útoky, mj. i na urážky etnické a rasové povahy. Zdá se, že těmto útokům jsou vystaveni zejména rusky mluvící a romští vězňové.

63. CPT uznává, že vězeňský personál je příležitostně nucen použít sílu ke zvládnutí násilnických nebo vzpurných vězňů. Lze však užít jen takovou sílu, které je bezprostředně zapotřebí a jakmile jsou vězňové zvládnuti, není důvodu pro jejich bití. **CPT doporučuje, aby byly personálu valdické věznice připomenuty tyto zásady.**

CPT dále doporučuje, aby vedoucí pracovníci všech navštívených věznic připomenuli svým podřízeným, že slovní útoky nejsou přípustné a že budou příslušně potrestány.

64. Za účelem získání přehledu o současném zacházení s vězni v celé České republice **by CPT rád obdržel následující údaje o věznicích v České republice z roku 2001 a 2002:**

- **počet stížností na špatné zacházení ze strany personálu a počet kázeňských a/nebo trestních řízení, která byla zahájena na základě těchto stížností;**
- **výčet kázeňských trestů a trestních postihů udělených vězeňskému personálu za špatné zacházení s vězni.**

65. Je nutno rovněž zdůraznit, že CPT je vážně znepokojen určitými podmínkami, v nichž jsou věznění doživotně odsouzení. Těmito otázkami se zabývá následující oddíl.

¹¹ Zbylí doživotně odsouzení v České republice byli věznění ve Věznicí Mírov (13 mužů) a v pardubické věznicí (jedna žena).

3. Doživotně odsouzení

a. úvod

66. CPT s politováním konstatuje, že se situace doživotně odsouzených v České republice od jeho návštěvy mírovské věznice v roce 1997 nezlepšila, navzdory doporučením vydaným ve zprávě o návštěvě této věznice. CPT je znepokojen zejména restriktivním přístupem českých úřadů k doživotně odsouzeným, který je obsažen v nedávno vydaném Metodickém listě č. 13¹² (zejména co se týče režimu, kontaktu s vnějším světem a užívání prostředků k omezení pohybu).

67. Výše uvedený metodický list zavedl nový režim pro doživotně odsouzené.

Podle tohoto nového systému jsou vězni rozděleni do skupin. Nejvíce omezující je třetí skupina, která je určena „všem odsouzeným, kteří nastupují svůj doživotní trest a [...] těm, kteří se dopustili závažných přestupků proti vnitřnímu řádu věznice a jejichž chování nebylo možno prokazatelně zvládnout obvyklými postupy“. Po *pěti* letech mohou být vězni, „kteří plnili téměř všechny své povinnosti a akceptovali opatření odborných pracovníků oddělení výkonu doživotního trestu odnětí svobody“ převedeni do druhé skupiny. Po *dalších deseti letech* mohou být vězni zařazeni v první skupině (s nejméně restriktivním režimem s podmínkami věznice se zvýšenou ostrahou), pokud „příkladně plní své povinnosti a aktivně se účastní programu zacházení“.

b. režim

68. Sedm z osmi doživotně odsouzených ve valdické věznici bylo zařazeno do třetí skupiny a zbývající vězeň do druhé skupiny. Režim doživotně odsouzených byl v obou skupinách *de facto* stejný.

Vedle jedné hodiny vycházek v malých vycházkových prostorách o velikosti cca 15 m² byly aktivity mimo celu omezeny na jednu hodinu sportu (ping-pong) v malé tělocvičně a jednu hodinu stolních her v tzv. „kulturní místnosti“. Během těchto aktivit se doživotně odsouzení mohli scházet pouze s jedním dalším doživotně odsouzeným. Po celý zbytek dne (tj. po 21 hodin) byli uzamčeni sami v celách, kde mohli poslouchat rozhlas, číst (z vězeňské knihovny lze objednat dvě knihy týdně) a dívat se na televizi (která mohla být zapnuta od 17:00 hod. do 22:00 hod.). O víkendech byli vězni zamčeni v celách 23 hodin.

Vzdělávací aktivity byly omezeny na pouštění videonahrávek televizních pořadů s „vzdělávací hodnotou“ (po jednu hodinu denně během týdne a několik hodin během víkendu). V době návštěvy nebyla doživotně odsouzeným nabídnuta žádná práce. Přitom v dopise ze dne 26. 7. 2002 české úřady uvedly, že 45% doživotně odsouzených bylo zaměstnáno při výrobě papírových obálek a že se chystá plán rozšířit vycházkové prostory pro doživotně odsouzené a zajistit jim tak lepší možnost sportovní činnosti.

69. Jak již bylo uvedeno v bodě 53 zprávy z návštěvy v roce 1997, dlouhodobé věznění má řadu desocializujících dopadů na vězně. Vedle institucionalizace mohou dlouhodobě uvěznění trpět řadou psychických problémů (mj. ztrátou sebeúcty a zhoršením společenských dovedností) a mají tendenci se stále více odcizovat od společnosti, do níž se téměř všichni v

¹² Metodický list č. 13 o výkonu trestu odnětí svobody u doživotně odsouzených a ostatních vězňů, u nichž byla zjištěna potřeba zvýšeného dozoru (vydalo generální ředitelství Vězeňské služby dne 16. 10. 2001).

určité době vrátí. Podle názoru CPT by režim pro dlouhodobě uvězněné jim měl pozitivním a aktivním způsobem kompenzovat tyto dopady.

Příslušné vězňové by měli mít přístup k široké škále různorodých účelových aktivit (k práci, pokud možno takové, která pomůže získat profesní kvalifikaci, ke vzdělání, sportu, rekreačním aktivitám a kontaktům s lidmi). Vedle toho by měli mít možnost určité volby způsobů trávení času, což by posílilo smysl pro samostatnost a osobní odpovědnost. Dále je nutno podniknout opatření, která by dala smysl době strávené ve výkonu trestu. Důležité jsou zejména individuální plány pro tuto dobu a náležitá psychosociální podpora, která jim pomůže vyrovnat se s dobou výkonu trestu a připravit se v příslušné době na propuštění na svobodu.

70. Režim doživotně uvězněných ve valdické věznici evidentně nesplňuje tato kritéria. CPT je rovněž velmi znepokojen systémovou zásadou, podle níž nesmějí v žádném případě přijít do styku více než dva doživotně odsouzení. V této souvislosti chce CPT zdůraznit, že doživotně odsouzení nemusí být nutně nebezpečnější než ostatní vězni. Mnozí z nich mají dlouhodobý zájem na stabilním a nekonfliktním prostředí. Proto by měl přístup k zacházení s doživotně odsouzenými (stejně jako se všemi odsouzenými) vycházet z individuálního hodnocení rizik a potřeb, na jehož základě lze rozhodovat, včetně určité úrovně kontaktů s ostatními, stanovené zvláště u jednotlivých vězňů.

CPT doporučuje, aby byl režim zacházení s doživotně odsouzenými na základě shora uvedených připomínek zásadním způsobem zrevidován.

CPT chce dále zdůraznit, že neshledává žádné opodstatnění pro systematické oddělování odsouzených na doživotí od ostatních vězňů (v.t. bod 54 zprávy o návštěvě v roce 1997).

71. Negativní účinky institucionalizace na osoby odsouzené k dlouhodobému trestu odnětí svobody budou méně výrazné a tyto osoby budou lépe vybaveny pro propuštění, budou-li schopny efektivně udržovat kontakt s vnějším světem.

Doživotně odsouzení ve valdické věznici mohli bez omezení odesílat a dostávat dopisy, i když vedení věznice všechny dopisy (vyjma korespondence s právníky) četlo. Navíc měli tatáž práva na návštěvu jako ostatní odsouzení v českých věznicích (tj. max. tři hodiny měsíčně). Byly jim však soustavně odpírány kontaktní návštěvy (i manželek). To bylo v souladu s Metodickým listem č. 13, podle něhož jsou návštěvy u doživotně odsouzených „obvykle“ bezkontaktní (kontaktní návštěvy jsou povoleny až u vězňů v první skupině, tj. po 15 letech). Přístup k telefonu byl navíc povolován jen „v odůvodněných případech“ (stejně jako u ostatních odsouzených v navštívených věznicích – v.t. bod 96).

Systematicky odpírat doživotně odsouzeným po celá dlouhá léta možnost kontaktních návštěv je neospravedlnitelné. Povolování a zapovězení kontaktních návštěv by se mělo zakládat na individuálním posouzení rizik. **CPT doporučuje příslušným způsobem změnit Metodický list č. 13.**

72. Delegace CPT zjistila, že ve valdické věznici byla všem doživotně odsouzeným při vyvádění z cel systematicky nasazována pouta na ruce (s kovovým řetězem připoutaným k

opasku)¹³. Až do doby krátce před návštěvou měli vězni nasazena pouta dokonce i při vycházce, která probíhá v uzavřených prostorách krytých střešní mříží.

Podle názoru CPT není důvodu pro systematické nasazování pout na ruce doživotně odsouzeným při pobytu mimo celu, zvláště když je toto opatření používáno i v zajištěném prostředí. Na tuto praxi nelze pohlížet jinak než jako na nepřiměřenou a jako na trest. **CPT doporučuje, aby české úřady na základě výše uvedených připomínek posoudily užívání pout na ruce u doživotně odsouzených.**

73. Informace shromážděné při návštěvě naznačují, že doživotně odsouzení měli ve valdické věznici nasazena pouta i při prohlídce u vězeňského lékaře (u níž byl obvykle přítomen dozorce) nebo že byli při poradě s psychiatrem umístěni za kovové mříže (bez pout). **Podle názoru CPT jsou tyto postupy z etického hlediska pochybné a jsou nepříznivé pro navázání náležitého vztahu mezi lékařem a pacientem.**

Přítomnost dozorců při lékařských prohlídkách je zmíněna v bodě 92.

c. materiální podmínky

74. V pozitivnějším tónu chce CPT zdůraznit, že materiální podmínky výkonu trestu v oddělení doživotně odsouzených ve valdické věznici bylo celkově uspokojivé. Všechny cely měly přiměřenou velikost, dostatek denního světla a dostatečné větrání, byly vybaveny umělým osvětlením a topením, základním nábytkem a toaletou a byly čisté. Odsouzení však mohli mít v cele jen naprosté minimum osobních věcí a nesměli mít výzdobu. **CPT vyzývá české úřady k podniknutí opatření, kterými umožní doživotně odsouzeným vytvořit si ve svých celách více individualizované prostředí.**

75. Neklidní nebo násilničtí doživotně odsouzení mohli být po poradě s lékařem umístěni v bezpečnostní cele (č. 113), která by vybavena dřevěnou plošinou s kovovým rámem, k němuž mohli být připoutáni koženými řemeny. V cele byla instalována kamera. **CPT doporučuje, aby byla bezpečnostní cela vybavena matrací a aby byla o jejím používání vedena zvláštní evidence.**

CPT by rád dále získal podrobné údaje o postupech používaných v případě umístění nějaké osoby v této cele (např. o lékařském dohledu).

4. Podmínky výkonu trestu nebo vazby u celkové vězeňské populace

a. materiální podmínky

76. Jak plzeňská věznice, tak i vazební věznice Praha-Ruzyně má adekvátní materiální podmínky výkonu trestu nebo vazby.

Plzeňská věznice byla v dobrém stavu a čistá (viz však bod 88, kde je popisována vězeňská ošetřovna). Cely byly přiměřeně zařízeny, dobře osvětlené a větrané, s dostatečným denním i umělým osvětlením. I když nebyla kapacita zařízení plně využita, byly cely na některých odděleních přeplněny (např. ve vazební cele o velikosti zhruba 25 m² bylo ubytováno 14 obviněných).

¹³ Jeden vězeň, s nímž se delegace setkala, tvrdil, že měl pouta na ruku dokonce tehdy, když si bral osobní věci ze skříně umístěné mezi dveřmi cely a její zamřížovanou částí.

Valná většina cel ve vazební věznici Praha-Pankrác byla rovněž přiměřeně zařízena, dostatečně osvětlena a s dostatečným větráním. I když počet osob držených ve vazební věznici v poslední době značně poklesl (srv. bod 61), byla obsazenost cel v některých odděleních stále značně vysoká. Například v cele o 8 m² byli až tři obvinění a v cele o 24 m² až sedm odsouzených. V této souvislosti poukážeme na doporučení v bodě 60.

Co se týče eskortních cel v budově „E“, které byly kritizovány ve zprávě z návštěvy v roce 1999, CPT s potěšením konstatuje, že tyto cely byly postaveny mimo provoz a nová eskortní cely byly vybudovány ve věznici Jiřice.

b. aktivity

77. Program činností pro vězně se v jednotlivých navštívených zřízeních značně lišil v závislosti na kategorii vězňů (obviněných nebo odsouzených) a na kategorii věznice (s dohledem, s dozorem, s ostrahou, se zvýšenou ostrahou). Stejně jako v roce 1997 se úřady pokoušely zajistit odsouzeným práci, v níž by se naučili nějaké profesi a také vzdělávací a kulturní činnost. Na druhé straně však u obviněných je ještě mnoho co dohánět.

78. Co se týče *odsouzených*, měla jako plzeňská věznice, tak i vazební věznice Praha-Pankrác stanoveny individualizované resocializační programy pro každého vězně, jejichž významnou součástí tvořila práce. Téměř všichni odsouzení ve vazební věznici Praha-Pankrác byli zapojeni do pracovní činnosti. Zhruba 60% odsouzených v plzeňské věznici pracovalo v různých dílnách (svářečské, elektrotechnické, soustružnické, obrábění železa, zámečnické). V tomto kontextu je třeba zdůraznit, že řada vězňů byla zaměstnána u dvou soukromých firem mimo věznici. Jiným vězňům byly nabídnuty pomocné práce v kuchyni.

Zhruba 32 vězňů ve vazební věznici Praha-Pankrác navštěvovalo alfabetizační kurzy a 64 jich bylo zapsáno v kurzech angličtiny. Plzeňská věznice měla dokonce širší škálu vzdělávacích aktivit, mj. i kurzy základního a středního vzdělání a kurzy pro elektrikáře, malíře a lakýrníky, alfabetizační kurzy a kurzy němčiny a češtiny. Celkový počet vězňů plzeňské věznice, kteří se účastnili některého typu vzdělávací činnosti, činil zhruba 200.

Na delegaci CPT zapůsobila dobře vybavená ústřední knihovna a knihovny v jednotlivých odděleních v plzeňské věznici, kde byla i řada knih v cizích jazycích. Ústřední knihovnu pravidelně navštěvovalo více než sto vězňů.

79. Na druhé straně však žádné navštívené zařízení nenabízelo *obviněným* nic, co by se i vzdáleně podobalo dennímu režimu. Režim nabízený cca 450 obviněným ve vazební věznici Praha-Pankrác nebyl vůbec uplatňován. Velmi podobná situace byla v plzeňské věznici, která nenabízela práci ani vzdělávací činnosti. V důsledku toho trávili vězňové většinu času v nucené zahálce.

80. CPT uznává, že organizovaná činnost ve vazebním oddělení věznice, kde se dá počítat s velkou fluktuací vězňů, je obzvláště obtížná. Pro takové vězně nelze stanovit individualizované programy. Není však přijatelné ponechat vězně po měsíce i léta sobě samým. Cílem je zajistit, aby všichni vězňové, včetně obviněných, trávili přiměřenou část dne (tj. osm nebo více hodin) mimo své cely nějakou různorodou činností: prací, nejlépe takovou, která pomůže získat profesní kvalifikaci, vzděláním, sportem, rekreační činností, vzájemnými kontakty (viz bod 56 zprávy o návštěvě z roku 1997).

Údaje, které delegace CPT shromáždila během své návštěvy v roce 2002 naznačují, že v tomto ohledu nebylo dosaženo téměř žádného pokroku. Proto **musí CPT opět doporučit českým úřadům, aby v rámci celého vězeňského systému zpracovaly a začaly uplatňovat přiměřené programy činnosti.**

81. CPT je rovněž znepokojen tím, že jeho dřívější doporučení, tj. aby bylo vězňům povolena nejméně jedna hodina *vycházek* denně, nebylo v plném rozsahu realizováno (viz bod 72 zprávy o návštěvě v roce 1997). V tomto kontextu bylo delegaci CPT v plzeňské věznici a ve vazební věznici Praha-Pankrác sděleno, že plné realizaci této důležité pojistky zabránil nedostatek personálu.

Delegace také obdržela stížnosti nově příchozích vězňů v plzeňské věznici na to, že během prvního týdne pobytu jim nebyly povoleny žádné vycházky. Vězenkyně umístěné v této věznici si stěžovaly, že jejich vycházky byly pravidelně stanoveny na 7:00 hodin ráno, což mělo odrazující účinek, zvláště v zimě. Kromě toho si delegace povšimla, že pacienti vězeňské nemocnice ve vazební věznici Praha-Pankrác neměli oproti pacientům nemocnice v plzeňské věznici možnost vycházek.

CPT vyzývá české úřady, aby podnikly okamžitá opatření k zajištění toho, aby všem vězňům, včetně nově příchozích a pacientů, kterým to umožňuje zdravotní stav, byla povolena alespoň jedna hodina vycházek denně. CPT dále vyzývá české úřady, aby posoudily rozvrh vycházek vězenkyň v plzeňské věznici.

82. Zvláštní pozornosti a pochvaly si zasluhují dva pilotní projekty realizované v plzeňské věznici. Prvním z nich je založení tzv. domu na půli cesty v prostorách věznice s kapacitou až 20 vězňů, kterým zbývá šest měsíců do uplynutí doby trestu. Jejich cely byly během dne odemčeny, mohli být kdykoli spolu, měli přístup k televizi, rozhlasu, časopisům a osobnímu počítači.

Druhý projekt představuje samostatné oddělení zřízené v blízké *Heřmanově Huti*, které nabízí *polootvřený* režim cca 15 vězňům s lehčími tresty. Vězni tam umístění mohli pobývat během dne mimo věznici, aby mohli pracovat pro soukromou firmu.

CPT vyzývá české úřady, aby zakládaly podobné projekty v rámci celého vězeňského systému.

Personál těchto věznic však delegaci CPT sdělil, že do těchto oddělení mohli být umístěováni pouze občané ČR. **CPT by rád získal stanovisko českých úřadů k této otázce.**

83. CPT rovněž zjistil, že podle nových předpisů jsou všichni odsouzení v České republice povinni nahradit státu náklady svého výkonu trestu odnětí svobody. Tento zákonem stanovený požadavek se jevil jako demotivující pro vězně, co se týče jejich zapojení do vzdělávací a rekvalifikační činnosti, protože dávali přednost práci za odměnu. **CPT by rád obdržel stanovisko českých úřadů k této otázce.**

5. Zdravotní péče

a. úvod

84. Zdravotní péče o osoby zbavené svobody je otázka, která se přímo dotýká mandátu CPT. Nedostatečná zdravotní péče může rychle vést ke vzniku situací, na něž lze použít výraz

„nelidské a ponižující zacházení“. Zdravotní péče v určitém zařízení může navíc hrát důležitou úlohu v boji proti špatnému zacházení jak v daném zařízení, tak i jinde (zvláště v policejních zařízeních). Zdravotní péče je jedním z faktorů, který může mít pozitivní účinek na celkovou kvalitu života v zařízení, v němž je poskytována. CPT chce zdůraznit, že přikládá obzvláštní důležitost obecné zásadě, která je uznávána ve většině, ne-li ve všech zemích, které CPT až doposud navštívil, a sice že vězňové mají právo na stejnou úroveň zdravotní péče jako jiné osoby, které jsou součástí dané společnosti, Tento princip je součástí základních práv jednotlivce.

85. Delegation byla informována o plánu českých úřadů na přenesení odpovědnosti za zdravotní péči ve věznicích z ministerstva spravedlnosti na ministerstvo zdravotnictví. To je potěšitelný krok a CPT je přesvědčen, že pomůže zajistit optimální zdravotní péči o vězně a současně i uplatnit obecnou zásadu rovnosti zdravotní péče ve vězení a ve společnosti. **CPT by byl rád informován o pokroku dosaženém v tomto ohledu a zejména o plánovaných postupech, co se týče dozoru nad prací zdravotnického personálu v českých věznicích.**

b. personál a zařízení

86. *Zdravotnický personál* vazební věznice Praha-Pankrác (včetně vězeňské nemocnice) tvoří 26 lékařů, 40 zdravotních sester a 14 pomocných zaměstnanců. Vedle toho poskytuje v zařízení pravidelnou poradu cca 20 specialistů.

Počet lékařů (včetně specialistů) a zdravotních sester dostatečně kryje potřeby zařízení. Ve zdravotnickém středisku věznice byli v pracovních dnech od 7:00 do 15:45 přítomni čtyři lékaři. Po zbylou dobu poskytovali první pomoc lékaři z vězeňské nemocnice (jeden internista, jeden chirurg a jeden anesteziolog).

87. Zdravotnický tým v Plzeňské věznici tvořili čtyři praktičtí lékaři na plný úvazek, psychiatr a stomatolog a dále 12 zdravotních sester. Počet lékařů se jevil jako dostatečný, ale počet zdravotních sester je zcela zřejmě nedostačující pro zařízení s více než 1000 vězňů, které má navíc ošetrovnu s 25 lůžky.

Žádný ze členů zdravotnického týmu navíc nebyl k dispozici po větší část odpoledních hodin, v noci a o víkendech. V důsledku toho se věznice musela v případě potřeby spolehnout na zásah externí služby lékařské pohotovosti. Taková situace je v zařízení velikosti plzeňské věznice zcela nepřijatelná.

CPT doporučuje podniknout přednostně opatření k podstatnému zvýšení počtu zdravotních sester v plzeňské věznici (tak aby bylo možno mj. zajistit přítomnost sestry po 24 hodin denně). Bylo by rovněž lépe zajistit o víkendech přítomnost lékaře.

88. *Zdravotnická zařízení* v plzeňské věznici i ve vazební věznici Praha-Pankrác (včetně vězeňské nemocnice) byla celkem dooře vybavena, světlá a čistá a zahrnovala i vyšetřovací místnosti, ošetrovny, rentgenová pracoviště a ordinaci zubního lékaře. Jedinou výjimkou z tohoto příznivého stavu byly dvě místnosti v plzeňské věznici, v nichž bylo umístěno cca dvanáct pacientů a které byly špinavé a zařízené starým a špinavým nábytkem a lůžkovinami. **CPT doporučuje podniknout okamžitá opatření ke zlepšení hygienické úrovně v obou výše uvedených pokojích na ošetrovně v plzeňské věznici, tak aby splňovaly zdravotnické standardy.**

c. ošetření

89. Delegation CPT vyslechla mnoho stížností vězňů umístěných v plzeňské věznici i ve vazební věznici Praha Pankrác ohledně nedostatku léčiv. Většina lékařů, s nimiž se delegace setkala, připustila, že mají z finančních důvodů obtíže při obstarávání všech potřebných léčiv. Zdálo se rovněž, že mnoho vězněných cizinců si muselo zcela nebo zčásti platit některé léky, protože neměli zdravotní pojištění.

CPT doporučuje, aby české úřady zajistily všem vězňům léčiva nutná pro jejich zdraví. To znamená, že je nutno přidělit věznicím dostatek finančních prostředků k tomu, aby ti vězňové, kteří nemají dost prostředků k úhradě léčiv, dostávali tyto léky zdarma.

d. vstupní zdravotní prohlídky

90. CPT vítá fakt, že ve všech navštívených zařízeních prováděli vstupní zdravotní prohlídky nově příchozích vězňů členové zdravotnického personálu věznice v den, kdy vězeň nastoupil do zařízení. Delegation CPT však zjistila, že v plzeňské věznici nebyly tyto prohlídky soustavně prováděny o víkendech (od pátku odpoledne do pondělního rána).

CPT je toho názoru, že vyjma mimořádných okolností je nutno provést vstupní zdravotní prohlídku v den nástupu vězně do zařízení. To má klíčový význam pro zamezení šíření přenosných chorob, pro identifikaci vězňů, u nichž existuje riziko sebevraždy a pro včasnou evidenci zranění, která vězeň trpěl před nástupem do věznice. **CPT věří, že tento požadavek bude splněn, jakmile bude v plzeňské věznici zajištěna přítomnost zdravotnického personálu a lékaře i o víkendech.**

e. lékařské tajemství / ochrana informací

91. Lékařské tajemství bylo uspokojivým způsobem dodržováno ve vazební věznici Praha-Pankrác (stejně jako v její vězeňské nemocnici).

92. Naopak v plzeňské věznici byly zdravotní prohlídky systematicky prováděny v přítomnosti dozorců. Ve svém dopise ze 26. července 2002 české úřady obhajovaly přítomnost dozorců během lékařských prohlídek konstatováním, že zdravotnický personál „je často předmětem slovních útoků a byl také vzat jako rukojmí“. V dopise se dále uvádí, že ministerstvo spravedlnosti uvažuje o tom, aby byli dozorcí přítomní u zdravotní prohlídky povinni podepsat prohlášení o mlčenlivosti ohledně informací, které se během těchto prohlídek dozvěděli.

CPT má vážné pochybnosti o tomto přístupu. I když uznává, že v konkrétních případech, kdy se zdravotní personál cítí ohrožen, je nutno během zdravotní prohlídky podniknout zvláštní bezpečnostní opatření, nelze zdůvodnit *soustavnou* přítomnost dozorců u všech zdravotních prohlídek. Jejich přítomnost má nepříznivý dopad na navázání náležitého vztahu mezi lékařem a pacientem a obvykle není z bezpečnostního hlediska nutná. Lékařské tajemství je současně zásadou, kterou nelze odbýt pouhým podpisem dozorců na prohlášení, že zachovají mlčenlivosti o informacích, které se dozvěděli během zdravotní prohlídky. Přitom lze a je nutno nalézt alternativní řešení, která by vyhovovala oprávněným požadavkům na zajištění bezpečnosti a zároveň zajistila dodržení lékařského tajemství. Jednou z možností může být instalace systému pro přivolání pomoci (který je podle zjištění CPT instalován v

mnoha navštívených zařízeních), jež by umožnil lékařům rychle přivolat dozorce v oněch mimořádných případech, kdy je vězeň během prohlídky neklidný nebo vyhrožuje.

CPT znovu doporučuje, že je nutno podniknout opatření, která plně zajistí uchování lékařského tajemství v plzeňské věznici (stejně jako v jiných věznicích v České republice). To znamená, že všechny zdravotní prohlídky vězňů (vstupní i pozdější) musí být prováděny mimo doslech a pokud lékař nevyžaduje v konkrétním případě opak, i mimo dohled dozorců.

6. Ostatní otázky

a. vězeňský personál

93. Skutečná profesionalizace vězeňského personálu vyžaduje, aby byl schopen jednat s vězni slušně a humánně a přitom věnoval pozornost bezpečnosti a pořádku. V tomto ohledu by vedení věznic mělo povzbuzovat personál, aby nabyl přiměřené důvěry a očekával, že vězni jsou sami ochotni se řádně chovat. Rozvoj konstruktivních a pozitivních vztahů mezi personálem věznic a vězni nejen sníží riziko špatného zacházení, ale posílí i kontrolu a bezpečnost. Práce vězeňského personálu se tak stane více uspokojující.

V tomto kontextu delegace CPT zjistila, že od vězňů v plzeňské věznici se nadále vyžadovalo, aby při čekání na vězeňský personál stáli čelem ke zdi. Tato praxe, kterou CPT již dříve kritizoval (srv. bod 43 zprávy o návštěvě CPT v roce 1997), není z bezpečnostního hlediska nutná a není ani přínosem pro pozitivní vztah mezi personálem a vězni. **CPT doporučuje podniknout opatření ke skoncování s touto anachronickou praxí.**

94. Navázání pozitivních vztahů mezi personálem a vězni rovněž do značné míry záleží na tom, zda je na odděleních a v prostorách určených pro aktivity vězňů vždy přítomen dostatečný počet zaměstnanců. Málo personálu nebo zvláštní systém pro jejich přítomnost, který omezuje možnosti přímého kontaktu s vězni, bude určitě na překážku navazování pozitivních vztahů a spíše vytvoří nejisté prostředí jak pro personál, tak i pro vězně. Je nutno vzít rovněž na vědomí fakt, že pokud není k dispozici dostatečný počet zaměstnanců, vyžaduje udržení základní bezpečnosti a uplatňování režimu mnoho hodin práce přesčas. Taková situace může snadno vést u personálu ke stresu a předčasnému vyhoření, což ještě zvýší napětí, které je už beztak přítomno v každém vězeňském prostředí.

CPT je zvláště znepokojen počtem personálu v plzeňské věznici, zejména dozorců, kteří jsou v přímém styku s vězni. Ředitel věznice delegaci v této souvislosti sdělil, že 26 z 312 míst dozorců nebylo v době návštěvy obsazeno. **CPT doporučuje podniknout přednostně opatření k náboru dozorců na volná místa v plzeňské věznici.**

b. kontakt s vnějším světem

95. CPT vítá nedávné legislativní změny, které po jeho doporučeních obsažených ve zprávě o návštěvě v roce 1997 zvýšily rozsah *nároku na návštěvy* osobám ve výkonu trestu odnětí svobody na maximálně tři hodiny měsíčně a pro osoby ve výkonu vazby na jednu hodinu každé dva týdny.

CPT však má vážné obavy ohledně omezení návštěv osob ve výkonu trestu odnětí svobody, stanovených v nové legislativě. Tyto vězně mohou navštěvovat jiné než blízké osoby pouze „ze závažných důvodů“; toto omezení by podle názoru CPT mohlo vážně ohrozit pozitivní účinek výše uvedeného rozšíření možnosti přijímat návštěvy. Pokud tomu nebrání konkrétní bezpečnostní hlediska, měly by být návštěvy jiných než blízkých osob zpravidla povoleny.

Stávající znění příslušných právních předpisů navíc ponechává do značné míry na úvaze vězeňské služby, v jakém rozsahu povolí návštěvy konkrétnímu odsouzenému. Někteří vězni, s nimiž delegace hovořila, si stěžovali, že jejich nárok na přijímání návštěv až na tři hodiny během jednoho kalendářního měsíce není zcela dodržován.

CPT by rád získal vyjádření příslušných českých orgánů k těmto záležitostem.

96. CPT zjistil, že doporučení obsažené v bodu 71 zprávy o návštěvě v roce 1997, týkající se *přístupu vězňů k telefonu*, nebylo naplněno. Přestože nejnovější legislativní opatření v tomto ohledu zavedla jistou úpravu, je vězňům podle této legislativy umožněno telefonovat osobám blízkým pouze „v odůvodněných případech“ a jiným osobám pouze „ze závažného důvodu“. Mimo to, v žádném z navštívených zařízení nebyly instalovány telefonní automaty.

CPT opakuje své doporučení, aby jak osoby ve výkonu vazby, tak osoby odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody měly umožněn pravidelný přístup k telefonu. Tento přístup je v současnosti zaručen v řadě evropských zemí. Pokud existuje podezření na možnost koluze, mohl by být konkrétní telefonický hovor odposloucháván.

c. kázeň

97. Kázeňská řízení v trestním systému uplatňovaném v České republice se od návštěvy v roce 1997 nezměnila a nejsou nutné žádné konkrétní připomínky. CPT rovněž s potěšením konstatuje, že v navštívených zařízeních nebylo zjištěno nadměrné používání kázeňských postihů.

98. Materiální podmínky v kázeňských celách ve věznici Plzeň vykazovaly řadu nedostatků. Větrání bylo velice špatné a zdi byly plné plísní. Během dne mohli vězni pouze sedět na velké betonové desce bez odpovídající ochrany před jejím vlhkým povrchem. Navíc ostré hrany vodovodních kohoutků upevněných ve zdi nad tureckým záchodem by mohly být velice snadno zneužity k sebepoškození. Navíc sociální zařízení kázeňského oddělení bylo ve značně zchátralém stavu. **CPT doporučuje, aby byla přijata opatření k odstranění těchto nedostatků.**

d. donucovací prostředky

99. CPT v roce 1997 zjistil, že donucovací prostředky byly proti vězňům používány v souladu s § 17 zákona č. 555/1992 Sb. Výbor se domníval, že některé z těchto prostředků (úderý pažbou zbraně, používání elektrošoků) by neměly být vůbec používány, zatímco používání jiných by mělo být v rámci vězeňských zařízení ospravedlněno pouze velice výjimečně. Výbor proto doporučil, aby české úřady přepracovaly seznam povolených donucovacích prostředků.

Pokud delegace mohla během své návštěvy v roce 2002 posoudit, k žádnému takovému přepracování nedošlo. **CPT by proto rád od českých úřadů obdržel vyjádření k této záležitosti.**

e. vyřizování stížností a inspekce

100. V bodech 42 a 43 zprávy o návštěvě v roce 1997 CPT vyjádřil vážné znepokojení ohledně způsobu, jakým se v České republice přistupuje k vyřizování *stížností* vězňů. Výbor proto doporučil, aby české úřady tyto postupy přehodnotily tak, aby poskytovaly odpovídající záruky nezávislosti a nestrannosti a aby osoby, které byly případnému špatnému zacházení vystaveny, neodrazovaly od podávání stížností.

Zdá se, že obecný rámec v tomto ohledu zůstal nezměněn. Jakmile vězeň podal stížnost, oddělení prevence a stížností věznice přezkoumalo oprávněnost stížnosti a její vyhodnocení postoupilo řediteli věznice, který poté o stížnosti rozhodl.

Delegace CPT nicméně rovněž zjistila, že byl ustaven nový orgán pro řešení stížností: vězni nyní mají možnost předkládat své stížnosti nedávno vzniklému oddělení vězeňství odboru generální inspekce ministerstva spravedlnosti. Delegace byla dále informována, že v poslední době byli vězni v rámci vyřizování stížností častěji zastupováni právním zástupcem.

CPT tento vývoj k lepšímu vítá.

101. Jak již bylo zdůrazněno v bodu 77 zprávy o návštěvě v roce 1997, CPT klade zvláštní důraz na pravidelné návštěvy všech věznic nezávislým orgánem s oprávněním přijímat stížnosti vězňů – a je-li to nutné, činit opatření s nimi související – a navštěvovat vězeňská zařízení. V době návštěvy v roce 1997 oprávnění navštěvovat odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody, hovořit s nimi v soukromí a hodnotit jejich situaci příslušelo soudcům. Žádné obdobné opatření však neexistovalo ve vztahu k osobám ve výkonu vazby. Výbor vyzval české úřady, aby zavedly systém návštěv nezávislého orgánu pro obě kategorie vězňů.

V současnosti jsou úkolem pravidelně navštěvovat vězeňská zařízení pověřeni krajsí státní zástupci a oddělení vězeňství odboru generální inspekce ministerstva spravedlnosti. Delegace CPT byla informována, že uvedený odbor v uplynulých dvou letech provedl stovky takovýchto návštěv.

102. Časté návštěvy prováděné oddělením vězeňství odboru generální inspekce budou zajisté prospěšné. Tento systém by nicméně mohl být dále doplněn návštěvami instituce, která není organizačně ani administrativně zaštitěna ministerstvem spravedlnosti. V této souvislosti byl CPT informován, že vězeňská zařízení již navštěvuje Výbor proti mučení Rady vlády ČR

pro lidská práva, což je poradní orgán tvořený stejným počtem vládních úředníků a představitelů občanské veřejnosti.

V České republice rovněž existuje institut veřejného ochránce lidských práv (ombudsmana). **CPT by rád obdržel podrobné informace o pravomocích a činnosti ombudsmana ohledně návštěv vězeňských zařízení a vyřizování stížností vězňů.**

CPT dále se zájmem konstatoval, že nová legislativa uvedená v bodu 59 zavedla poradní orgány s cílem zapojit do správy záležitostí souvisejících s vězeňstvím i obce. Tyto orgány byly k dnešnímu dni ustaveny pouze pro malý počet věznic. **CPT proto vyzývá české úřady, aby tyto poradní orgány zřídily napříč celým vězeňským systémem.**

D. Psychiatrická zařízení

1. **Předběžné poznámky**

103. CPT poprvé v České republice zkoumal životní podmínky a léčbu pacientů/chovanců s duševními poruchami a/nebo poruchami chování. Delegace v této souvislosti navštívila Psychiatrickou léčebnu v Opavě a Ústav sociální péče pro mládež v Ostravici. První z jmenovaných zařízení spadá do působnosti ministerstva zdravotnictví, druhé je podřízeno ministerstvu práce a sociálních věcí (prostřednictvím okresního úřadu ve Frýdku-Místku).

104. **Psychiatrická léčebna v Opavě**, založená zhruba před 110 lety, je v současnosti jedním z největších lůžkových psychiatrických zařízení v České republice a přijímá pacienty z celé severovýchodní části republiky (ve spádovém území žije přibližně 1,35 milionu obyvatel). Jedná se o rozsáhlý pavilónový komplex uprostřed parku na okraji Opavy, menšího města vzdáleného asi 40 km západně od Ostravy. V suterénu stanice 18 je umístěna záchytná protialkoholní stanice, kterou výhradně spravuje opavská městská policie.

Psychiatrická léčebna v Opavě poskytuje lůžkovou péči široké škále pacientů s nejrůznějšími diagnózami a potřebami (např. všeobecná psychiatrie, dětská psychiatrie, gerontopsychiatrie, soudní psychiatrie, léčba alkoholismu a jiných toxikomanií). Pacienti hospitalizovaní dobrovolně i na základě soudního rozhodnutí byli ubytováni společně v uzavřených i otevřených odděleních. Léčebna ročně přijímá okolo 6 500 nemocných, přičemž ošetrovací doba činí v průměru 49 dnů (do toho se nezapočítávají dlouhodobě nemocní, kteří byli v léčebně hospitalizováni pro nedostatek ubytovacích kapacit mimo léčebnu). Vzhledem k pokračující přestavbě některých budov léčebna fungovala pod úrovní své oficiální kapacity v počtu 1 015 lůžek. V době návštěvy zde bylo ubytováno 969 hospitalizovaných pacientů, z nichž 113 (45 žen a 68 mužů) sem bylo umístěno bez svého souhlasu.

105. Většina nedobrovolně hospitalizovaných pacientů v opavské léčebně sem byla umístěna na základě občanskoprávního řízení. V § 23 odst. 4 zákona o péči o zdraví lidu (zák. č. 20/1966 Sb.) se uvádí, že do ústavní péče mohou být převzaty osoby jevící známky duševní choroby nebo intoxikace a ohrožující sebe nebo své okolí.¹⁴ Převzetí do ústavní péče může být rovněž nařízeno soudem v občanskoprávním řízení, a to na dobu nepřesahující tři měsíce, s cílem vyšetřit duševní stav osob, proti nimž bylo zahájeno řízení o (částečném) zbavení způsobilosti k právním úkonům (§ 187 odst. 3 občanského soudního řádu).

Z nedobrovolně hospitalizovaných pacientů byla 25 pacientům uložena ochranná léčba ve smyslu § 72 trestního zákona. Tato léčba může být v trestněprávním řízení uložena soudem pachatelům trestných činů, kteří trpí duševní poruchou, nejsou trestně odpovědní a jsou považováni za nebezpečné. Nucené převzetí do ústavní péče může nahrazovat trest odnětí svobody nebo může následovat po výkonu trestu odnětí svobody. Podezřelý může být v rámci trestního řízení rozhodnutím soudu rovněž umístěn do zdravotnického zařízení na dobu nepřesahující tři měsíce k vyšetření jeho duševního stavu (viz § 116 odst. 2 a § 117 trestního řádu).

¹⁴ Viz též § 9 odst. 4 zákona o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi (zák. č. 37/1989 Sb.).

106. **Ústav sociální péče pro mládež Ostravice** je tvořen dvěma areály v Ostravici a okresním městě Frýdek-Místek (jižně od Ostravy). Delegation navštívila hlavní areál zařízení v Ostravici, který je tvořen třemi budovami na pětihektarovém zalesněném pozemku. Zařízení nebylo vybudováno účelově: před jeho otevřením v roce 1974 sloužil objekt k ubytování stavebních dělníků.

V době návštěvy byla kapacita zařízení plně využita, přičemž v Ostravici bylo umístěno 106 chovanců mužského pohlaví a v pobočce ve Frýdku-Místku 54 chovanců (z toho sedm žen). Věk chovanců se pohyboval od 23 do 49 let. Chovanci s nejtěžšími duševními poruchami a/nebo sníženou pohyblivostí byli ubytováni v hlavním areálu zařízení v Ostravici. Ústav přijímá pouze osoby (částečně) zbavené způsobilosti k právním úkonům.

107. CPT si od samého počátku přeje zdůraznit, že se jeho delegace nedoslechla o žádných případech údajného špatného zacházení – a nezískala žádné jiné důkazy o takovémto zacházení – s pacienty/chovanci těchto dvou navštívených zařízení. Atmosféra v obou ústavech byla uvolněná a vztahy mezi personálem a pacienty/chovanci dobré. CPT by rád vyzdvihl profesionalitu a odpovědnost v přístupu lékařů a sester k pacientům/chovancům.

2. Životní podmínky pacientů/chovanců

108. Cílem každého psychiatrického zařízení nebo ústavu sociální péče by mělo být nabídnout takové materiální podmínky, které přispívají k léčbě a pohodě pacientů/chovanců, tedy, v psychiatrickém smyslu slova, pozitivní terapeutické prostředí. Vytvoření takového prostředí vyžaduje v první řadě zajištění dostatečného životního prostoru na osobu, a rovněž odpovídající osvětlení, topení a větrání, udržování objektu v uspokojivém stavu a dodržování nemocničních hygienických požadavků. Obzvláštní pozornost by se rovněž měla věnovat vymalování pokojů pacientů/chovanců a rekreačních prostor s cílem nabídnout pacientům/chovancům vhodnou zrakovou stimulaci.

109. Životní podmínky v Psychiatrické léčebně Opava byly obecně na dobré úrovni. Pacienti byli ubytováni v 22 pavilonech (na 32 stanicích) v pokojích o čtyřech až deseti lůžkách. V celém objektu byly ubytovací prostory pro pacienty čisté bez jediné poskvrny, dobře osvětlené a větrané. Většina místností byla příjemně vymalována a vybavena postelemi, nočními stolky a šatními skříněmi nebo skřínkami. Pacienti navíc měli neomezený přístup k sociálnímu zařízení, které bylo v dobrém stavu a čisté a tam, kde to bylo nutné, bylo vhodné uzpůsobeno pro osoby se sníženou pohyblivostí.

V některých pavilonech však byly pokoje pacientů strohé a neosobní, kromě postelí bez nábytku a bez jakýchkoli uzamykatelných skříněk. Některé pavilony byly navíc přeplněné (zejména stanice 6, 11 a 20). Například v pokoji o ploše 10 m² byly čtyři postele a v pokoji o ploše 20 m² bylo deset postelí. **CPT věří, že české úřady podniknou kroky ke zlepšení životních podmínek v dotčených pavilonech s přihlédnutím k předchozím postřehům.**

110. V celém zařízení měli pacienti přístup do hezky vymalovaných společných místností vybavených stoly, židlemi, televizí a stolními hrami. V některých odděleních byly pokoje pacientů přes den zamčené a pacienti byli nuceni trávit čas ve společenské místnosti nebo na chodbě. Podle názoru CPT by pacientům, kteří si to přejí, měl být během dne umožněn přístup do jejich pokojů, aniž by byli nuceni shromažďovat se společně s ostatními pacienty ve společenských prostorách. **CPT vyzývá české úřady, aby tuto možnost zajistily.**

111. Pacienti ubytovaní v otevřených odděleních se mohli volně pohybovat v rámci svých stanic a nemocničních pozemků (které skýtaly velice příjemné a dobře udržované prostředí). Pacienti ubytovaní v uzavřených odděleních mohli absolvovat *vycházky* na rozlehlých zatravněných dvorech obehnaných vysokými ploty. Delegace však měla obavy, že řada pacientů z uzavřených oddělení nemohla na vycházku chodit denně. Například pacienti ze stanice 20B byli na procházky na čerstvém vzduchu bráni přinejlepším třikrát týdně. Podle informací přítomného personálu tomu tak bylo zejména vzhledem k nedostatku zaměstnanců, kteří by pacienty doprovázeli. **CPT doporučuje, aby byla přijata opatření k zajištění vycházky alespoň na jednu hodinu denně pro všechny pacienty, jimž to dovolí jejich zdravotní stav.**

112. Na některých odděleních (např. gerontopsychiatrie, přijímací ambulance) delegace zjistila, že pacienti jsou neustále oblečeni do nemocničního pyžama/teplákové soupravy. V této souvislosti by CPT rád zdůraznil, že neustálé nošení uniformního nemocničního oděvu nepřispívá k posilování osobní identity a sebeúcty pacientů. Součástí terapeutického procesu by měla být individualizace oblečení. **CPT proto doporučuje, aby všichni pacienti, kteří nejsou upoutáni na lůžko, směli přes den nosit své vlastní oblečení (a je-li to nutné, aby byli k jeho nošení povzbuzováni), nebo aby jim byl poskytnut vhodný neuniformní oděv.**

113. V Ústavu sociální péče Ostravice byla většina chovanců ubytována v pokojích po třech a pěti lůžkách s tím, že životní prostor na osobu bylo možno považovat za celkově uspokojivý. V celém zařízení byly pokoje chovanců čisté a dobře osvětlené. Sociální zařízení bylo v dobrém stavu a hygienické podmínky byly velmi dobré.

V 2. oddělení, kde jsou ve výchovně-vzdělávacím prostředí ubytováni chovanci s mírnějším stupněm duševního postižení, byly pokoje přiměřeně zařízeny – postelemi, nočními stoly, stoly, židlemi a uzamykatelnými skříněmi – a příjemně vymalovány.

Na druhé straně pokoje v odděleních 1 a 3, v nichž byli ubytováni chovanci s nejtěžšími duševními poruchami a sníženou pohyblivostí (včetně čtyř chovanců upoutaných na lůžko v 1. oddělení), byly poměrně strohé a neosobní, málo nebo vůbec vymalované a s několika kusy nábytku. **CPT vyzývá české úřady, aby podnikly kroky k poskytnutí lidštějšího prostředí chovancům v odděleních 1 a 3.**

114. Každé oddělení mělo prostornou společenskou místnost/jídelnu, která byla vkusně vymalovaná a byla používána k zájmovým a společenským činnostem (např. hry, televize atd.). Mimoto všichni chovanci, kterým to dovoľoval jejich zdravotní stav, byli každý den bráni ven na procházky po lesnatém okolí nebo na zahradnické práce. K dispozici rovněž byl venkovní sportovní areál a tělocvična.

115. Ředitel zařízení delegaci informoval o plánech na vybudování nového objektu Ústavu sociální péče pro mládež Ostravice ve Frýdku-Místku, který má chovancům poskytnout ubytování v pavilonech s obytnými jednotkami rodinného typu. Toto je vítaný pokrok. **CPT by byl rád nadále informován o postupu naplňování těchto plánů.**

3. Personál a léčba

116. Psychiatrická léčebna Opava měla 49 lékařských míst na plný úvazek, která byla obsazena 72 lékaři (z toho 55 psychiatry a pěti všeobecnými lékaři), a jedno místo

anesteziologa na plný úvazek, 1 ½ místa neurologa a jeden poloviční úvazek rentgenologa. *Zdravotnický personál* nemocnice dále zahrnoval 282 kvalifikovaných sester (z toho 90 psychiatrických sester) a 69 zdravotních sester. Mimoto bylo v nemocnici zaměstnáno 25 psychologů, dvanáct sociálních pracovníků a jeden vychovatel. V případě potřeby byly zajišťovány prohlídky u zubního lékaře nebo jiných specialistů.

Na některých odděleních navštívených delegací (např. stanice 20B) byl počet sester zjevně nedostačující (viz např. body 111 a 127). **CPT doporučuje, aby byl přezkoumán počet zdravotnického personálu v Psychiatrické léčebně Opava.**

117. Z rozhovorů delegace s pacienty a zaměstnanci, jakož i z lékařských záznamů, do nichž nahlédla, vyplynulo, že pacientům se dostává individuální, hlavně medikační léčby odpovídající jejich stavu. K dispozici byly moderní psychotropní léky a u pacientů nebyly pozorovány žádné konkrétní známky nadměrné medikace. Zařízení obecně nabízelo celou řadu rehabilitačních a terapeutických aktivit, zejména zájmovou terapii, pracovní terapii, malování, hudbu, jógu a sport. Dostupnost těchto aktivit se však zdála být poměrně omezená na některých uzavřených odděleních (např. stanice 20B), kde pacienti většinu dne trávili v nečinnosti. Navíc se v Opavě pouze v omezené míře využívá psychoterapie.

CPT vyzývá české úřady, aby usilovaly o další rozvoj psychoterapie a psychosociálních rehabilitačních činností v Psychiatrické léčebně Opava.

118. *Elektrokonvulzivní terapie* (ECT) byla praktikována pravidelně, a to vždy v modifikované podobě (t.j. s použitím anestetik a svalových relaxantů), v sedmi pavilonech Psychiatrické léčebny Opava, v přítomnosti kvalifikovaného personálu a anesteziologa. V těchto pavilonech však bylo k dispozici pouze minimální resuscitační vybavení. Podle interního pokynu primáře bylo nutno vyžádat si pacientův souhlas (v případě zbavení způsobilosti k právním úkonům souhlas opatrovníka) a založit jej do pacientovy zdravotní dokumentace. Nahlédnutím do této dokumentace však bylo zjištěno, že v několika případech nebyl písemný souhlas dán. Léčebna navíc nevede žádnou zvláštní knihu o užívání ECT.

Elektrokonvulzivní terapie je uznávanou léčebnou metodou používanou u psychiatrických pacientů trpících určitými konkrétními poruchami. Je nicméně nutné dávat si pozor, aby se ECT hodila do terapeutického plánu daného pacienta, a dále její používání musí být doprovázeno příslušnými bezpečnostními opatřeními. ECT musí být prováděna tak, aby tuto terapii neviděli ostatní pacienti (v ideálním případě v místnosti pro tento účel vyčleněné a vybavené), personálem speciálně vyškoleným pro provádění tohoto typu léčby. Dále by použití ECT mělo být zaneseno ve zvláštní knize. Pouze tak může vedení nemocnice jednoznačně zjistit případné nežádoucí postupy a projednat je s personálem.

Tyto požadavky byly v Opavě celkově splněny. Podle názoru CPT by však bylo vhodné, aby byla ECT prováděna v těsné blízkosti resuscitačního zařízení. **Výbor doporučuje, aby bylo provádění ECT podrobně zapisováno do zvláštní knihy.**

119. Primář delegaci informoval, že právní předpisy platné v ČR neobsahují zvláštní ustanovení o *biomedicínských výzkumných projektech*, nicméně že výzkum je v Opavě prováděn v souladu s mezinárodními normami. V praxi nebyl biomedicínský výzkum prováděn na nedobrovolně hospitalizovaných pacientech. Od dobrovolně hospitalizovaných pacientů se vyžadoval písemný souhlas. Pokud byl pacient zbaven způsobilosti k právním úkonům, byl o souhlas požádán jeho opatrovník. Delegace byla informována, že výzkum

podléhá schválení ze strany Ústavu národního zdraví. K dispozici nebyly žádné údaje o počtu pacientů účastnících se výzkumných projektů prováděných v Opavě. V této souvislosti **by CPT byl rád informován o přesných postupech uplatňovaných v rámci biomedicínských výzkumných projektů v Psychiatrické léčebně Opava a v dalších psychiatrických zdravotnických zařízeních v České republice.**

120. *Personál v Ústavu sociální péče v Ostravici* čítá 49 osob zabývajících se péčí o chovance nebo jejich léčbou (21 kvalifikovaných sester, pět zdravotních sester, osm dobrovolníků, jeden sociální pracovník, osm vychovatelů a šest pomocných vychovatelů). Zařízení navštěvoval všeobecný lékař (dvakrát týdně na jednu až dvě hodiny), psychiatr (dvakrát měsíčně), stomatolog (jednou týdně) a dermatolog (jednou měsíčně). V případě nutnosti jiného speciálního vyšetření nebo ošetření byli chovanci posíláni do nemocnice ve Frýdku-Místku nebo do Psychiatrické léčebny v Opavě. V Ostravici však nebyl přítomen psycholog ani fyzioterapeut.

Během nočních služeb (od 20.00 do 6:00) byly v Ostravici přítomny pouze tři sestry a jeden dobrovolník, kteří dohlíželi na tři budovy, z nichž v každé bylo ve dvou patrech ubytováno přibližně po 35 chovancích. Vzhledem ke skutečnosti, že většina chovanců trpěla závažnými duševními poruchami a že značný počet z nich měl sklony k častému rozrušení, zajištění odpovídající péče o chovance a bezpečnost personálu byly tímto omezeným počtem zaměstnanců vážně ohroženy. Navíc čas strávený v zařízení všeobecným lékařem a psychiatrem se zdál nedostačující. Přítomnost psychologa a fyzioterapeuta by rovněž mohla znamenat pro péči o chovance a dohled nad personálem přínos.

S ohledem na poznámky uvedené shora **CPT doporučuje, aby byla v Ústavu sociální péče v Ostravici přijata opatření zajišťující:**

- **zvýšení početního stavu zdravotnického personálu přítomného během nočních služeb;**
- **posílení přítomnosti všeobecného lékaře a psychiatra;**
- **poskytování rehabilitační péče (psychologie, fyzioterapie atd.).**

121. Co nejdříve po přijetí byl každý chovanec vyšetřen všeobecným lékařem a psychiatrem a každému chovanci byla založena osobní karta týkající se jeho somatického a psychického stavu. Lékařské záznamy byly vedeny řádně a lékařské tajemství bylo plně zachováno. Nebyly zjištěny žádné známky nadměrného podávání psychotropních léků.

V zařízení byla malá ošetrovna a stomatologická ordinace, obě kvalitně vybavené, v dobrém stavu a hygienicky nezávadné.

122. Obytné pokoje v suterénu 2. oddělení byly přeměněny na místnosti pro zájmovou činnost (např. výroba keramiky a svíček, malování, hudební výchova atd.) a jednu odpočinkovou místnost. Tyto místnosti však měly pouze velice základní vybavení a byly poměrně stísněné a strohé.

Delegace zjistila, že de facto pouze chovanci 2. oddělení a někteří samostatnější chovanci 3. oddělení byli schopni účastnit se uvedených činností. Zbývající chovanci (tedy více než 50%) nebyli schopni dělat o mnoho více než hrát stolní hry, dívat se na televizi nebo

se procházet po společenské místnosti/jídelně nebo chodbách (protože pokoje chovanců byly celý den zamčené).

CPT doporučuje, aby byla přednostně učiněna opatření k zajištění toho, aby všichni chovanci v Ostravici měli možnost věnovat se přiměřeným psychosociálním a zájmovým terapeutickým činnostem v závislosti na jejich duševních schopnostech a tělesné pohyblivosti.

4. Omezení pohybu rozrušených a/nebo agresivních pacientů/ chovanců

123. Zklidnění rozrušených a/nebo agresivních pacientů/chovanců může být příležitostně nutné v kterémkoli psychiatrickém zařízení nebo sociálním ústavu. Jde však o záležitost, která CPT obzvláště znepokojuje vzhledem k možnosti zneužití a špatného zacházení.

Je naprosto nezbytné, aby pro zklidnění pacientů/chovanců byla stanovena jasně definovaná pravidla. Tato pravidla by měla jednoznačně stanovit, že prvotní pokusy o zklidnění rozrušených nebo agresivních pacientů by měly být pokud možno nekontaktní (např. slovní pokyny) a že v případě nutnosti fyzického zklidnění by se v zásadě mělo jednat pouze o zvládnání pomocí rukou.

Použití prostředků fyzického omezení pohybu (popruhy, svěrací kazajky atd.) bude oprávněné pouze velice zřídka a musí být vždy buď výslovně nařízeno lékařem nebo o něm musí být lékař neprodleně informován a požádán o souhlas. Pokud prostředky fyzického omezení pohybu budou ve výjimečných případech použity, mělo by být jejich použití ukončeno co nejdříve; nikdy by neměly být používány, nebo jejich použití prodlužováno, jako trest.

Navíc by měl být každý případ fyzického omezení pohybu pacienta nebo chovance (s použitím rukou, prostředků fyzického omezení pohybu, uzavření na samotku) zaznamenán do zvláštní knihy vedené pro tento účel (a rovněž do pacientovy karty). Zápis by měl obsahovat čas zahájení a ukončení opatření, okolnosti případu, důvody pro použití opatření, jméno lékaře, který opatření nařídil nebo schválil, a výčet případných poranění utrpěných pacientem nebo personálem. Tím se značně usnadní řešení těchto incidentů a kontrola jejich četnosti a rozsahu.

124. V Psychiatrické léčebně Opava měl personál k dispozici řadu prostředků fyzického omezení pohybu, například mírné připoutání popruhy k lůžku, použití svěracích kazajek a umístění do lůžka opatřeného sítí. Samotky nebyly k dispozici. Podle interních předpisů vydaných ředitelem a prostudovaných delegací byly tyto prostředky fyzického omezení pohybu používány u pacientů vykazujících rozrušení nebo agresivitu, a to pouze tehdy, selhaly-li prvotní nekontaktní pokusy o zklidnění a zklidnění pomocí rukou. O použití prostředků fyzického omezení pohybu rozhodoval lékař. V naléhavých případech byl lékař informován neprodleně po použití těchto prostředků. Každý případ zklidnění nebo omezení pohybu pacienta byl zapsán do pacientovy zdravotní karty. Pro tento účel však nebyla vedena žádná zvláštní kniha.

125. V Ústavu sociální péče Ostravice neexistovala žádná psaná pravidla pro zvládnání rozrušených/agresivních chovanců. V praxi o použití prostředků pro zklidnění nebo omezení pohybu rozhodovala služba konající sestra. V závislosti na stupni rozrušení byly používány tyto prostředky: nucená injekce sedativ (předem předepsaných lékařem), umístění do lůžka opatřeného sítí, svěrací kazajka, fixace, umístění do lůžka opatřeného klecí nebo umístění na

samotku. O použitých opatřeních nebyl systematicky informován všeobecný lékař ani psychiatr. U některých chovanců nařídil lékař předem použití konkrétních prostředků zklidnění nebo omezení pohybu pro případ, že by došlo k jejich rozrušení. Lékařská dokumentace o používání prostředků zklidnění působila nahodile a neúplně. V řadě případů nebyly k dispozici žádné informace o nařízení, důvodech a trvání použití prostředků ke zklidnění.

CPT doporučuje, aby byla přijata opatření zajišťující uvedení postupu používání zklidňujících prostředků v Ústavu sociální péče Ostravice do souladu s požadavky uvedenými v bodu 123.

Dále doporučuje, aby byly v Psychiatrické léčebně Opava a v Ústavu sociální péče Ostravice vedeny zvláštní knihy, do nichž bude zaznamenáváno použití prostředků fyzického omezení pohybu.

126. Ústav sociální péče Ostravice měl v přízemí 3. oddělení dvě samotky (každá o výměře asi 16 m²) pro rozrušené/agresivní pacienty. Podle personálu byly obě místnosti po dobu několika let trvale užívány stejnými dvěma chovanci. V první místnosti byl ubytován chovanec, u nějž docházelo k neodbytnému nutkání k pojídání předmětů (včetně textilií a matrací). V důsledku toho byl obvykle v místnosti nahý. Delegace byla informována, že každou noc dostával nové prostěradlo. Jediná jeho činnost mimo tuto místnost byla příležitostná procházka v doprovodu personálu. V místnosti nebyl žádný nábytek kromě kovového lůžka (upevněného k podlaze a opatřeného dřevěným povrchem) a kbelíku. CPT zdůrazňuje, že místnost je již pouhým svým vybavením nevhodná k ubytování jakékoli rozrušené osoby (např. velké kovové mříže s ostrými hranami přede dveřmi do venkovní zahrady a kovový radiátor upevněný na zdi).

V druhé místnosti byl ubytován chovanec, který začal být agresivní při každém kontaktu s ostatními chovanci. Místnost byla přiměřeně zařízena (postel, matrace, stůl, židle, hry) a slušně vymalována. Delegace byla informována, že chovanec je denně asi na deset minut z místnosti vyváděn na procházku po chodbě. Zdá se však, že byl pouze výjimečně vyváděn ven na čerstvý vzduch.

Rovněž je nutno dodat, že žádná z místností sloužících jako samotky nemohla být kontrolována personálem zvenčí (ve dveřích nebyla špehýrka a neexistoval žádný jiný prostředek umožňující dohled).

Vzhledem k předchozím poznámkám CPT doporučuje, aby v Ústavu sociální péče Ostravice byla přijata opatření zajišťující:

- **posouzení materiálních podmínek na obou samotkách;**
- **umožnění všem chovancům umístěným na samotce, kterým to dovolí jejich zdravotní stav, strávit alespoň jednu hodinu denně pohybem venku;**
- **vynaložení obzvláštního úsilí k tomu, aby chovanci, kteří jsou dlouhodobě umístěni na samotce, měli odpovídající kontakt s lidmi.**

CPT by rovněž rád obdržel informace o dlouhodobém výhledu na léčbu uvedených dvou chovanců držených na samotkách.

127. Zvlášť je třeba se zmínit o častém používání lůžek opatřených sítí a klecí v obou navštívených zařízeních (26 lůžek se sítí v Opavě; jedenáct lůžek se sítí a dvě lůžka s klecí v Ostravici). Personál v obou zařízeních uvedl, že kromě jejich používání k omezení pohybu rozrušených nebo agresivních pacientů/chovanců se lůžka se sítí používají k zabránění pádů/poranění nebo noční dezorientace/ chození ve spánku (v některých případech po celá léta). V Ostravici byli silně rozrušení pacienti umisťováni do lůžek opatřených klecí, obvykle dokud nezabrala injekce s uklidňujícím prostředkem. Jeden chovanec, trpící nakažlivou infekcí úst, byl umístěn v lůžku opatřeném klecí po dobu jednoho týdne pro nedostatek alternativní možnosti dočasně jej izolovat od ostatních chovanců. V obou zařízeních bylo delegaci sděleno, že často by bylo možné vyhnout se použití lůžek se sítí/kleci, pokud by byl přítomen vyšší počet zaměstnanců (zejména během nočních služeb).

Pacienti/chovanci umístění v lůžku se sítí/kleci byly obvykle ubytovány na pokojích společně s dalšími pacienty/chovanci, a tedy byli vystaveni pohledům nejen svých spolubydlících, ale i návštěvníků zvenčí. Tuto situaci lze z pohledu postiženého označit za ponižující, nehledě na to, že mohl být rovněž nepříznivě ovlivněn psychický stav ostatních chovanců/pacientů.

128. CPT se domnívá, že lůžka opatřená sítí a klecí nejsou vhodným prostředkem zacházení s rozrušenými pacienty/chovanci. **Doporučuje, aby byla okamžitě z užívání vyřazena lůžka opatřená klecí a aby bylo co nejdříve ukončeno používání lůžek opatřených sítí ke zvládnutí těchto osob.**

Dokud nebude ukončeno používání lůžek se sítí, **CPT doporučuje, aby byla přijata opatření s cílem zajistit, že osoby umístěné do takovýchto lůžek nebudou na očích ostatních pacientů/chovanců a budou pod odpovídajícím dozorem personálu. Toto doporučení se obdobně vztahuje i na ostatní prostředky pro zklidnění nebo omezení pohybu, např. svěrací kazajky nebo fixaci. To by nemělo bránit návštěvám ostatních pacientů nebo chovanců u osob, vůči nimž jsou použity prostředky pro omezení pohybu, pokud je to z lékařského hlediska vhodné.**

Podobně lze rovněž nalézt vhodnější prostředky než lůžka opatřená sítí k zajištění bezpečnosti osob se sníženou pohyblivostí nebo poruchami spánku (např. dezorientací nebo náměsíčnictvím).

129. Ve svém dopisu z 26. července 2002 české úřady uvedly, že jsou si plně vědomy problému s nadměrným používáním lůžek opatřených sítí a klecí a absencí záznamů o případech používání prostředků fyzického omezení pohybu v ústavech sociální péče. V důsledku toho ministerstvo práce a sociálních věcí přislíbilo zavést normy jakosti sociálních služeb a dále povinnou registraci ústavů sociální péče a kontroly v nich. Mimo to ministerstvo zdravotnictví požádalo Českou psychiatrickou společnost o vypracování pravidel používání prostředků pro zklidnění a omezení pohybu v lůžkových psychiatrických zařízeních v České republice. CPT tento vývoj vítá a věří, že jeho doporučení obsažená v bodech 125 a 128 budou v této souvislosti zohledněna. Výbor by rovněž chtěl být informován o pokroku dosaženém při naplňování plánů uvedených shora.

5. Pojistky

130. Vzhledem ke své zranitelnosti vyžadují duševně nemocní a duševně postižení zvláštní pozornost, aby se zamezilo jakémukoli jednání – nebo aby se předešlo jakémukoli opomenutí – nepřispívajícímu k jejich pohodě. Z toho vyplývá, že nucené umístění do psychiatrické ústavní péče by vždy mělo být doprovázeno odpovídajícími pojistkami.

a. postup při převzetí a propuštění

131. Postup při rozhodování o nuceném umístění do psychiatrického zařízení nebo ústavu sociální péče by měl zaručovat nezávislost a nestrannost, jakož i objektivní odborný psychiatrický posudek. Toto umístění by dále mělo být ukončeno ihned, jakmile přestane být nutné vzhledem k duševnímu stavu pacienta/chovance. Následně by měla být nutnost umístění v pravidelných intervalech přezkoumávána příslušným orgánem. Navíc by sám pacient/ chovanec měl mít možnost v přiměřených intervalech žádat o posouzení nutnosti umístění v ústavu orgánem soudní moci.

132. Stávající česká občanskoprávní legislativa upravující *nedobrovolné převzetí* do ústavní péče (viz bod 105) se zabývá pouze naléhavým převzetím psychiatrických pacientů do „ústavu vykonávajícího zdravotnickou péči“. Postup mimo naléhavé případy, kdy by pacient mohl být hospitalizován proti své vůli po vynesení soudního rozhodnutí, zjevně není nijak upraven. **CPT by proto rád věděl, zda má být tento postup upraven v rámci probíhající reformy české legislativy týkající se duševního zdraví.**

133. Stávající legislativa nespecifikuje osoby/orgány oprávněné požadovat nedobrovolné převzetí osob do ústavní péče. Podle příslušných ustanovení občanského soudního řádu¹⁵ je dotyčné zařízení povinno oznámit příslušnému soudu každý případ nedobrovolné hospitalizace do 24 hodin od převzetí nemocného. Do sedmi dnů je soud povinen usnesením rozhodnout, zda k převzetí došlo ze zákonných důvodů. Soudce je za tímto účelem povinen nemocného vyslechnout (pokud to dovoluje zdravotní stav nemocného). Nemá-li nemocný jiného zástupce, soud mu pro účely soudního řízení ustanoví opatrovníka.

Jestliže soud vyslovil, že převzetí bylo v souladu se zákonnými důvody, pokračuje v řízení o vyslovení přípustnosti dalšího držení nemocného v ústavu provádějícím zdravotní péči. V průběhu řízení je soud povinen ustanovit znalce, který nesmí pracovat v ústavu, v němž je umístěný držen, a vyslechnout nemocného (pokud tomu nebrání zdravotní důvody). V rozsudku, který musí být vyhlášen do tří měsíců, je soud povinen rozhodnout o délce další hospitalizace (nejvýše jeden rok). Je-li nutné prodloužit hospitalizaci nad rámec lhůty stanovené soudem, musí být zahájeno nové soudní řízení. V této souvislosti bude vyžadován nový znalecký posudek nezávislého odborníka.

Dotčená osoba (nebo její zákonný zástupce nebo opatrovník) může kdykoli požádat o přezkoumání hospitalizace (nebo jejího pokračování) příslušným soudem.

134. V Psychiatrické léčebně Opava byl postup při nedobrovolné hospitalizaci v souladu s výše uvedenými požadavky. Po převzetí byl každý pacient nejprve vyšetřen psychiatrem v přijímací ambulanci a po převedení na specializované oddělení dalším psychiatrem a dohlížejícím psychiatrem. Ústav pravidelně navštěvoval soudce (alespoň jeden den v týdnu).

¹⁵ Viz §§ 191a až 191g.

Delegace nicméně zjistila, že tříměsíční lhůta pro vyslovení soudu o pokračování držení pacienta v ústavu nebyla vždy dodržena. V některých případech byla tato lhůta přetažena až o několik měsíců. Odpovědný soudce tyto průtahy delegaci vysvětlil tím, že v celém opavském okrese je k dispozici jediný psychiatr, který nemá profesní vazby na Psychiatrickou léčebnu Opava, a rovněž značným vytížením soudu. **CPT věří, že budou přijata odpovídající opatření k zajištění toho, že bude v budoucnu dodržována tříměsíční lhůta stanovená zákonem.**

135. Podle občanského soudního řádu musí být rozsudky ohledně nedobrovolného umístění a/nebo rozhodnutí o jeho pokračování doručeny dotčené osobě, pokud lékař neprohlásí, že tato osoba není schopna obsah usnesení soudu pochopit (v takovém případě je usnesení doručeno zástupci nebo soudem ustanovenému opatrovníkovi). Delegace CPT zjistila, že v Opavě usnesení soudu často nebyla dotčené osobě doručena, a to na základě výše uvedené výjimky. CPT proto zdůrazňuje, že až na výjimečné případy by všem pacientům měla být předána kopie usnesení soudu o jejich nedobrovolném umístění do ústavní péče. **CPT doporučuje stávající praxi v Psychiatrické léčebně Opava odpovídajícím způsobem přehodnotit.**

136. Delegace dále zjistila, že v souvislosti s řízením o nedobrovolném umístění byl vždy, když pacient neměl zástupce, opatrovníkem ustanoven tajemník soudu. Vzhledem k vysokému počtu těchto případů (několik stovek ročně) měl tajemník vystupovat jako opatrovník, aniž by byl schopen účinně se případy nařízeného umístění zabývat, neškuli kontaktovat dotčené pacienty. Je nabíledni, že tato praxe vážně ohrožuje samotný účel ustanovení opatrovníka soudem. CPT zdůrazňuje, že výkon pacientových práv v souvislosti s jeho převzetím do ústavní péče a následně v průběhu dalšího šetření by mohl být posílen, pokud by byla upravena možnost ustanovení nezávislého poradce, který by dotčeným osobám v příslušném řízení pomáhal. **CPT by rád znal názor českých úřadů na tuto záležitost.**

137. Samostatně je třeba zmínit se o situaci osob zbavených způsobilosti k právním úkonům. Tyto osoby mohly být do ústavní péče převzaty výlučně s písemným souhlasem jejich opatrovníka. Bylo na ně však pohlíženo jako na dobrovolně hospitalizované pacienty a soud proto o jejich převzetí nebyl informován. Podle názoru CPT je držení osob zbavených svéprávnosti v psychiatrické léčebně, aniž by byly využity procesní pojistky zákonem jinak stanovené (včetně soudního přezkoumání jejich věci), značně diskutabilní. **CPT by proto rád obdržel vyjádření českých úřadů k této problematice.**

138. Rovněž je nutno brát zřetel na skutečnost, že podle informací získaných delegací (mimo jiné i nahlédnutím do zdravotní karty řady pacientů) byl *soudní přezkum* prováděn pouze u pacientů, kteří byli do léčebny přijati po účinnosti novely občanského soudního řádu z roku 1991. V důsledku toho pacienti, kteří byli do ústavní péče převzati před rokem 1991, tam byli po celou dobu drženi, aniž by je navštívil soudce (v několika případech celá desetiletí). **CPT doporučuje podniknout okamžitá opatření k zajištění toho, že bude v pravidelných intervalech prováděn soudní přezkum držení všech pacientů převzatých do ústavní péče bez jejich souhlasu před rokem 1991.**

139. Pokud jde o pacienty převzaté do Psychiatrické léčebny Opava z rozhodnutí trestního soudu pro účely ochranné léčby (viz též bod 105), bylo jejich umístění obvykle nařizováno na dobu neurčitou. Mohlo být ukončeno usnesením soudu na žádost dotčené osoby, léčebny nebo z moci úřední. České právní předpisy však pravidelný přezkum uložení ochranné léčby neupravují.

CPT doporučuje, aby byly ve všech psychiatrických léčebnách v České republice podniknuty kroky k zajištění automatického pravidelného přezkumu převzetí pacientů k ochranné léčbě. Toto řízení by mělo poskytnout záruky nezávislosti a nestrannosti, jakož i objektivní lékařské expertízy.

140. CPT byl v neposlední řadě informován v tom smyslu, že značný počet nedobrovolně hospitalizovaných pacientů, jejichž duševní stav nadále nevyžaduje jejich pobyt v léčebně, i přesto v Opavě zůstává vzhledem k nedostatku odpovídající péče a ubytování mimo léčebnu (např. v ústavech sociální péče). Situace, kdy lidé zůstávají zbaveni svobody vzhledem k neexistenci odpovídajících externích zařízení je nadmíru znepokojivá. **CPT by rád obdržel vyjádření českých úřadů k této otázce.**

141. Pokud jde o Ústav sociální péče Ostravice, všichni chovanci byli přijati v souladu se zákonem o sociálním zabezpečení (zák. č. 100/1988 Sb.). O umístění vždy rozhodoval odbor sociálních věcí okresního úřadu s formálním souhlasem zástupce nebo opatrovníka. V jediném výjimečném případě měl chovanec při přijetí do ústavu úplnou způsobilost k právním úkonům, avšak ihned poté bylo zahájeno řízení o zbavení způsobilosti. Přijímání chovanců do ústavů sociální péče probíhá bez jakékoli účasti soudů.

142. Postup řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům je stanoven v §§ 186 až 191 občanského soudního řádu. Opatrovník může být ustanoven na žádost dotčené osoby nebo zdravotnického zařízení, nebo též z moci úřední. Soudní řízení o tom, zda dotčená osoba je či není způsobilá a zda by opatrovnictví mělo být částečné nebo úplné, musí probíhat v přítomnosti dotčené osoby (pokud to dovoluje její zdravotní stav). Soud je rovněž povinen vyslechnout znalce. **CPT by rád věděl, zda je v této souvislosti podle českého práva nutná účast nezávislého lékaře s psychiatrickou specializací.**

143. Zdá se, že české právní předpisy neupravují pravidelný přezkum pobytu v ústavu sociální péče. **CPT doporučuje, aby byly podniknuty kroky s cílem zajistit, že nutnost takového pobytu bude pravidelně zkoumána příslušným úřadem.**

144. Delegace v neposlední řadě zjistila, že v Ústavu sociální péče Ostravice působí jako soudem ustanovení opatrovníci zhruba padesáti chovanců ředitel nebo ostatní personál ústavu. Prostá skutečnost, že úkolem opatrovníka je mimo jiné hájit zájmy nesvéprávných osob vůči příslušnému ústavu sociální péče, může snadno vést ke střetu zájmů a v konečném důsledku ke zpochybnění nezávislosti a nestrannosti opatrovníka. **CPT proto doporučuje, aby se české úřady pokusily najít alternativní řešení, která by lépe zaručovala nezávislost a nestrannost opatrovníků.**

b. pojistky během pobytu

145. Každému pacientovi/chovanci a jeho rodině by při přijetí měla být předána informativní brožura popisující běžný provoz zařízení a pacientova/chovancova práva. Pacienti/chovanci, kteří případně nebudou schopni této brožury porozumět, by měli dostat odpovídající pomoc.

V Psychiatrické léčebně Opava pacienti při přijetí obdrželi pouze ústní informace. V jednotlivých pavilonech byl vyvěšen interní řád stanovící práva a povinnosti pacientů. Delegaci bylo sděleno, že se připravuje brožura popisující běžný provoz léčebny a

vysvětlující práva pacientů. CPT tento vývoj vítá a **doporučuje, aby bylo v léčebně neprodleně zahájeno vydávání informativní brožury nově přijímaným pacientům.**

V Ústavu sociální péče Ostravice nebyly přijímaným chovancům poskytovány žádné písemné informace. Rodiče měli obvykle informativní schůzky s ředitelem a vrchní sestrou. Nicméně **CPT doporučuje, aby byl každému chovanci v Ostravici a jeho zákonným zástupcům/rodičům předán informativní leták/brožura.**

146. Další základní pojistkou proti špatnému zacházení v psychiatrických ústavech je účinný *postup vyřizování stížností*. Měla by existovat konkrétní opatření, umožňující pacientům/chovancům podávat jednoznačně určenému orgánu formální stížnosti a v důvěrné rovině komunikovat s kompetentním úřadem mimo ústav.

V Opavě bylo právo pacientů na podávání stížností stanoveno interními předpisy ústavu a v pavilonech byly k dispozici schránky na stížnosti. Způsob vyřizování interních stížností však zde nebyl formalizován. Pacienti rovněž mohli podat stížnost ministerstvu zdravotnictví, okresní lékařské komoře a kanceláři ombudsmana České republiky.

V Ostravici byly stížnosti chovanců neformálně vyřizovány sociálním pracovníkem nebo ředitelem ústavu. Externí stížnosti mohly být podávány chovanci a jejich rodiči nebo zákonnými zástupci příslušnému okresnímu úřadu ve Frýdku-Místku nebo kanceláři ombudsmana České republiky.

Vzhledem k předchozím připomínkám **CPT doporučuje, aby byli pacienti/chovanci v obou ústavech prostřednictvím informativních letáků/brožur předaných jim při přijetí informováni o svých právech a o formách podávání stížností. Mimoto by stížnosti adresované vedení ústavu měly být zapisovány do zvláštní knihy.**

CPT by rovněž rád obdržel podrobné informace o pravomocích veřejného ochránce lidských práv (ombudsmana) ohledně vyřizování stížností pacientů/chovanců.

147. Pokud jde o *externí dohled*, Psychiatrickou léčebnu Opava v říjnu 2001 navštívili zástupci ministerstva zdravotnictví (což byla první návštěva tohoto druhu od roku 1991). Kontrola se zaměřila na léčbu gerontopsychiatrických pacientů.

Ústav sociální péče Ostravice pravidelně navštěvoval vedoucí odboru sociálních věcí okresního úřadu Frýdek-Místek (jednou nebo dvakrát ročně) a okresní sestra pečovatelské služby (alespoň jednou každé dva měsíce). V žádném z těchto ústavů však neprováděl kontroly nezávislý externí orgán.

CPT doporučuje, aby byla přijata opatření zaručující, že všechny psychiatrické ústavy v České republice – včetně ústavů sociální péče – bude pravidelně navštěvovat nezávislý externí orgán (např. soudce nebo dozorcí výbor), odpovídající za kontrolu péče o pacienty/chovance. Tento orgán by měl být zejména oprávněn soukromě hovořit s pacienty/chovanci, přímo přebírat jejich případné stížnosti a předkládat nezbytná doporučení.

148. V obou navštívených zařízeních byla stávající opatření zabezpečující *kontakt s okolním světem* uspokojivá. Pacienti/chovanci mohli posílat a dostávat poštu, měli přístup k telefonu a mohli být navštěvováni svými rodinami a přáteli.

III. SHRNUÍ A ZÁVĚRY

A. Policejní zařízení

149. Delegation CPT obdržela řadu tvrzení o špatném zacházení ze strany policie. Přestože většina těchto tvrzení se týkala brutality v okamžiku zadržení nebo bezprostředně po něm (stížnosti na rány pěstí, kopání a bití různými předměty), značná část souvisela se špatným zacházením během výslechů na policii, a zejména během výslechů prováděných příslušníky kriminální policie. Obecně se situace jevila tak, že této praxi jsou vystavováni hlavně Romové, cizinci a mladiství. V několika případech byla na základě získaných lékařských zpráv zjištěna poranění, která odpovídala vzneseným stížnostem.

CPT proto opětovně doporučil, aby vyšší policejní důstojníci svým podřízeným, a zejména příslušníkům kriminální policie, pravidelně zdůrazňovali, že špatné zacházení je nepřijatelné a bude přísně postihováno. Policistům by dále mělo být připomínáno, že při provádění zadržení by nemělo být používáno více síly, než kolik je nezbytně nutné.

V této souvislosti CPT české úřady požádal o podrobné informace o opatřeních přijatých a případném šetření provedeném ve vztahu k údajnému špatnému zacházení ze strany policie u příležitosti zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v září 2000.

150. V mnoha navštívených policejních zařízeních byly podmínky zadržení vcelku uspokojivé, alespoň pokud jde o krátkodobou vazbu. Nicméně některé policejní služebny, zejména v Praze, vykazovaly řadu nedostatků (nadměrný počet umístěných osob, nedostatek matrací a pokrývek, špatné větrání). CPT doporučila nápravu těchto nedostatků.

Vzhledem k obdržným tvrzením CPT rovněž zdůrazňuje, že osoby zadržené policií by měly v příslušných intervalech dostávat jídlo, včetně alespoň jednoho úplného jídla každý den.

151. Z informací získaných během návštěvy jednoznačně vyplynulo, že stále ještě existují možnosti zlepšení ohledně základních pojistek proti špatnému zacházení.

Situace ohledně *oznámení o zadržení* blízkému příbuznému nebo jiné třetí osobě se od návštěvy v roce 1997 zhoršila. CPT zopakoval své doporučení, aby všem osobám z jakéhokoli důvodu zbaveným policií svobody bylo poskytnuto právo vyrozumět o nastalé situaci blízkého příbuzného nebo třetí osobu dle vlastního výběru, a to na samém počátku zbavení svobody (příčemž se má za to, že výkon tohoto práva by mohl podléhat jistým výjimkám s cílem chránit oprávněné zájmy policejního vyšetřování).

Delegation dále zjistila, že zadrženým osobám byla v mnoha případech umožněna *přítomnost právníka až nějaký čas po jejich zadržení*. CPT je zejména znepokojen tím, že v souvislosti s tímto právem nebyla vždy dodržována konkrétní ustanovení vztahující se na mladistvé. Výbor českým úřadům doporučil učinit opatření zaručující právo na přítomnost právníka všem osobám nuceným pobývat v policejní cele, a to od samého počátku zbavení svobody. Právo na přítomnost právníka by měli mít nejen podezřelí ze spáchání trestného činu, ale i každý, kdo má ze zákona povinnost dostavit se do policejního zařízení (a pobývat

v něm), tedy např. osoba, u níž musí být prokázána totožnost nebo která je povinna podat vysvětlení.

Delegace CPT se rovněž setkala s osobami, které tvrdily, že během policejní vazby nebyly vyšetřeny lékařem i přesto, že údajně potřebovaly lékařskou pomoc a tuto pomoc vyžadovaly. Podle mínění CPT by měl být lékař neprodleně přizván vždy, když osoba umístěná v policejní vazbě požaduje lékařské vyšetření. Výbor doporučil, aby bylo formálně zaručeno *právo* osob v policejní vazbě *na lékařské vyšetření*. Mimoto Výbor zdůraznil, že lékařské vyšetření osob v policejní vazbě by mělo probíhat mimo doslech a – pokud zúčastněný lékař v daném případě výslovně nevyžaduje jinak – mimo dohled policistů.

152. Vzhledem k informacím získaným v průběhu své návštěvy CPT rovněž doporučil, aby byl zadrženým osobám systematicky předkládán na samém počátku zbavení svobody *formulář stanovující jejich práva*. Dále předložil doporučení a připomínky ohledně protokolů o zadržení a *postupu vyřizování stížností a provádění kontrol*.

B. Zajištění cizinců pro porušení cizineckých předpisů

153. Delegace CPT vyslechla řadu tvrzení o špatném fyzickém zacházení ze strany personálu v *Záchytném zařízení pro cizince Balková*. Rovněž bylo zmíněno množství údajných případů slovního napadání ze strany personálu zařízení Balková, a to často rasistické povahy. Na druhou stranu nebyly vzneseny žádné stížnosti na špatné zacházení ze strany personálu v *Záchytném středisku pro uchazeče o azyl na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni*, a bylo shledáno, že vztahy mezi zajištěnými a personálem jsou v tomto zařízení kladné.

CPT doporučil, aby policistům pracujícím v zařízení Balková bylo jasně dáno na vědomí, že všechny formy špatného zacházení, včetně slovního napadání, jsou nepřijatelné a budou tvrdě postihovány.

154. Podmínky zajištění v *zařízení Balková* byly z materiálního hlediska poměrně uspokojivé, avšak režim zajištění uplatňovaný v tomto zařízení byl naprosto nevhodný. Většina cizinců byla držena v přísném režimu, a byla tedy nucena trávit denně 23 hodin uzamčena v celách bez jakékoli možnosti vyplnit čas. Situace cizinců ve zmírněném režimu byla jen o něco málo lepší (žádné aktivity kromě vycházek, nic ke čtení). Nanejvýš znepokojivé je, že nezletilým, a zejména malým dětem, nebyly nabízeny žádné činnosti přiměřené jejich věku (např. sport a vzdělávání). CPT naléhavě doporučil, aby české úřady režim zajištění v zařízení Balková co nejrychleji přezkoumaly. Držení osob v podmínkách připomínajících přísný režim, jak je v současnosti uplatňován v tomto zařízení, by mělo být naprosto výjimečné. Navíc je nutno podniknout energické kroky k zajištění široké škály aktivit pro cizince držené v zařízení Balková.

Rovněž bylo doporučeno zlepšit možnosti vycházek a pravidla týkající se oblékání osob zajištěných v zařízení Balková.

155. Podmínky zajištění v *Záchytném středisku na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni* byly celkově v pořádku. CPT navíc přivítal nedávná opatření k zajištění vycházek osob držných v tomto středisku.

156. Byla předložena doporučení týkající se nejrůznějších aspektů zdravotní péče v obou zařízeních, zejména ohledně dostupnosti péče odborných lékařů.

C. Věznice

157. Před návštěvou i během ní CPT z různých zdrojů dostával řadu závažných tvrzení o špatném fyzickém zacházení ze strany personálu ve věznici Valdice. Tato tvrzení zahrnovala fackování, kopání, rány pěstí a údery obuškem poté, co byl vězňům znemožněn pohyb, jakož i další formy nepřiměřeného užití síly. Navíc byla delegaci ve všech navštívených zařízeních předkládána tvrzení o slovním napadání; nejvíce vystaveni těmto praktikám zřejmě byli ruský mluvící vězni a Romové.

CPT doporučil, aby příslušníci vězeňské služby ve věznici Valdice byli upozorněni na to, že v případech, kdy musejí ke zvládnutí agresivních nebo vzpurných vězňů použít sílu, nemělo by takové použití síly překročit meze nezbytně nutné. Jakmile jsou tito vězni zvládnuti, neexistuje žádné ospravedlnění pro jejich bití. Kromě toho by vyšší důstojníci vězeňské služby ve všech navštívených zařízeních měli svým podřízeným připomínat, že slovní napadání je nepřijatelné a bude odpovídajícím způsobem postihováno.

158. Situace doživotně odsouzených v České republice se od návštěvy v roce 1997 nezlepšila, navzdory konkrétním doporučením CPT v této věci. Výbor je znepokojen zejména restriktivním přístupem k těmto odsouzeným v nedávno vydaném Metodickém pokynu č. 13. Ve věznici Valdice byly odsouzeným k doživotnímu trestu odnětí svobody nabízeny činnosti mimo celu pouze v omezeném rozsahu, a tito odsouzení trávili většinu času (21 hodin denně) o samotě v uzamčených celách. CPT doporučil, aby byl režim uplatňovaný vůči doživotně odsouzeným od základů přehodnocen s přihlédnutím ke kritériím stanoveným Výborem. CPT rovněž jednoznačně sdělil, že neexistuje opodstatnění pro rutinní spoutávání doživotně odsouzených při jejich vyvádění z cely nebo pro to, aby jim byly odpírány kontaktní návštěvy.

159. Navštívené věznice obecně vězňům poskytovaly odpovídající materiální podmínky pro pobyt, přestože počet vězňů na podlahovou plochu byl v některých částech věznice Plzeň a vazební věznice Praha-Pankrác stále ještě poměrně vysoký.

Obecněji řečeno CPT zjistil, že nedávné legislativní změny týkající se výkonu vazby vedly po návštěvě v roce 1997 k podstatnému snížení počtu vězňů v českých věznicích. Zjištění delegace během návštěvy v roce 2002 však ukazují, že řada vězňů v České republice stále ještě postrádá dostatek životního prostoru. CPT české úřady vyzval, aby pokračovaly ve své snaze docílit trvalého odstranění přelidnění ve věznicích. Výbor mimoto doporučil, aby byla v českém vězeňství opětovně zavedena oficiální norma zaručující alespoň 4 m² na jednoho vězně v celách s vyšším počtem odsouzených.

160. Pokud jde o aktivitu, CPT zjistil, že jak ve věznici Plzeň, tak ve vazební věznici Praha-Pankrác existuje snaha zajistit osobám ve výkonu trestu a vazby profesně hodnotnou práci a rovněž výchovně vzdělávací a kulturní aktivity. V žádném z těchto dvou zařízení však pro osoby ve výkonu vazby nebylo zajištěno nic, co by připomínalo režim. V důsledku toho tyto osoby většinu času trávily v nucené nečinnosti. Výbor opětovně českým úřadům doporučil, aby pro celé vězeňství vypracovaly a realizovaly konkrétní pravidla týkající se osob ve výkonu vazby s cílem nabídnout jim odpovídající programy činností.

CPT navíc české úřady vyzval, aby podnikly okamžité kroky k zajištění toho, že všem vězňům, včetně nově příchozích vězňů a pacientů, jejichž zdravotní stav to umožňuje, byla umožněna vycházka alespoň na jednu hodinu denně.

CPT přivítal zavedení dvou pilotních projektů ve věznici Plzeň (včetně objektu Heřmanova Huť a „domu na půli cesty“) a vyzval české úřady k vypracování podobných projektů v celém českém vězeňství.

161. Zdravotnická zařízení v navštívených věznicích na delegaci zapůsobila vcelku příznivým dojmem. Jedinou výjimku tvořily dvě místnosti ošetřovny ve věznici Plzeň, které byly špinavé a špatně vybavené. CPT doporučil urychlené přijetí opatření ke zvýšení počtu zdravotnického personálu ve věznici Plzeň. Vzhledem k informacím získaným ve věznici Plzeň a ve vazební věznici Praha-Pankrác CPT dále zdůraznil, že všem vězňům musí být zaručeno poskytování léčby vyžadované jejich zdravotním stavem.

CPT rovněž vyjádřil vážné obavy ohledně praxe systematicky uplatňované ve věznici Plzeň, spočívající v provádění lékařského vyšetření vězňů v přítomnosti příslušníků vězeňské služby. Opětovně doporučil, aby veškerá lékařská vyšetření odsouzených byla prováděna mimo doslech a – pokud zúčastněný lékař v daném případě výslovně nevyžaduje jinak – mimo dohled příslušníků vězeňské služby.

Jako pozitivum CPT přivítal plány na přenos odpovědnosti za zdravotní péči ve věznicích z ministerstva spravedlnosti na ministerstvo zdravotnictví. To by mělo pomoci zajistit optimální péči o zdraví vězňů.

162. CPT učinil několik doporučení a poznámek ohledně nejrůznějších dalších otázek (personál ve věznicích, kontakt s okolním světem, kázeň, donucovací prostředky, vyřizování stížností a provádění kontrol). V této souvislosti je nutno zmínit se zejména o doporučeních, aby byla ve věznici Plzeň přednostně obsazena volná místa dozorců a aby byl jak osobám ve výkonu vazby, tak osobám ve výkonu trestu odnětí svobody v českých věznicích umožněn pravidelný přístup k telefonu.

D. Psychiatrická zařízení

163. Delegace nebyla informována o žádných případech špatného zacházení s pacienty/chovanci ze strany personálu v Psychiatrické léčebně Opava ani v Ústavu sociální péče pro mládež v Ostravici. Atmosféra v obou zařízeních byla uvolněná a CPT by rád vyzdvihl profesionalitu a odpovědnost v přístupu lékařů a sester k pacientům/chovancům.

164. Delegace má celkově příznivý pocit ohledně životních podmínek a léčby pacientů v *Psychiatrické léčebně Opava*. CPT však doporučil, aby byla přijata opatření zaručující všem pacientům, jimž to dovolí jejich zdravotní stav, nárok na vycházku v rozsahu alespoň jedné hodiny denně. Dále by v léčebně měl být zvýšen počet zdravotnického personálu. Výbor rovněž vyzval české úřady, aby usilovaly o další rozvoj psychoterapie a psychosociálních rehabilitačních činností.

V *Ústavu sociální péče Ostravice* byly životní podmínky v oddělení soběstačnějších chovanců (2. oddělení) na dobré úrovni, zatímco pokoje, kde byli ubytováni chovanci s nejméně vážnými duševními poruchami (1. a 3. oddělení), byly spíše strohé a neosobní. CPT doporučil, aby byl zvýšen počet zdravotnického personálu vykonávajícího noční služby a aby

byla posílena přítomnost všeobecného lékaře a psychiatra. Výbor dále doporučil, aby byly přednostně podniknuty kroky k zajištění odpovídajících psychosociálních a pracovně-terapeutických činností pro všechny chovance v Ostravici v rozsahu a formě odpovídající jejich duševním schopnostem a tělesné pohyblivosti.

165. Pokud jde o používání prostředků fyzického omezení pohybu, CPT doporučil, aby byla v Ústavu sociální péče Ostravice písemně stanovena jasná pravidla pro zacházení s rozrušenými a/nebo agresivními chovanci s přihlédnutím ke kritériím sděleným Výborem. V Opavě již takováto pravidla existovala.

CPT vyjádřil obzvláštní znepokojení ve vztahu k častému používání lůžek opatřených sítí nebo klecí v Psychiatrické léčebně Opava a v Ústavu sociální péče Ostravice. Výbor zřetelně upozornil, že se nejedná o odpovídající prostředky zacházení s pacienty nebo chovanci ve stavu rozrušení, a doporučil, aby byla lůžka opatřená klecí okamžitě vyřazena z užívání a aby bylo co nejdříve ukončeno používání lůžek opatřených sítí ke zvládnutí těchto osob. Podobně lze rovněž nalézt vhodnější prostředky než lůžka opatřená sítí k zajištění bezpečnosti osob se sníženou pohyblivostí nebo poruchami spánku.

166. CPT rovněž provedl řadu zjištění ohledně pojistek souvisejících s nedobrovolným převzetím osob do péče psychiatrických léčeben a ústavů sociální péče, např. pravidelný přezkum nutnosti držení těchto osob v péči; informování pacientů/chovanců o jejich právech; postup vyřizování stížností; dohled ze strany nezávislých subjektů. Výbor zejména doporučil, aby byla všechna psychiatrická zařízení v České republice – včetně ústavů sociální péče – pravidelně navštěvována nezávislým externím subjektem.

E. Postup vyplývající z doporučení, připomínek a žádostí CPT o informace

167. Doporučení a připomínky CPT a jím vznesené žádosti o informace jsou shrnuty v Příloze I.

168. Pokud jde konkrétně o doporučení CPT, s ohledem na článek 10 Úmluvy, Výbor české úřady žádá, aby do **šesti měsíců** předložily odpověď s úplným výčtem opatření přijatých k jejich naplnění.

CPT věří, že české úřady rovněž budou schopny ve shora uvedené odpovědi reagovat na připomínky obsažené v této zprávě a odpovědět na vznesené žádosti o informace.

PŘÍLOHA I

SEZNAM DOPORUČENÍ A PŘIPOMÍNEK CPT A JÍM VZNESENÝCH ŽÁDOSTÍ O INFORMACE

A. Policejní zařízení

Špatné zacházení

doporučení

- velící policejní důstojníci by měli svým podřízeným vhodným způsobem a v pravidelných intervalech připomínat, že špatné zacházení je nepřipustné a bude přísně postihováno. Je obzvláště důležité toto připomínat příslušníkům kriminální policie (bod 10);
- policistům by mělo být neustále připomínáno, že při provádění zadržení osob nesmí být používáno více síly, než kolik je nezbytně nutné, a že jakmile byly tyto osoby zvládnuty, neexistuje žádné ospravedlnění pro jejich bití (bod 11).

žádosti o informace

- kroky podniknuté českými úřady a výsledek případného vyšetřování provedeného v souvislosti se stížnostmi na špatné zacházení ze strany policie v průběhu zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Praze v září 2000 (bod 12).

Podmínky zajištění

doporučení

- mělo by být přezkoumáno využití cel v policejních služebnách v Hyberské ulici a ve Vyšehradské ulici v Praze v kontextu poznámek obsažených v bodu 14 (bod 14);
- měly by být podniknuty kroky k zajištění toho, že ve všech služebnách Policie České republiky bude osobám povinným strávit noc ve vazbě poskytnuta čistá matrace a čisté povlečení (bod 15);
- měly by být podniknuty kroky ke zlepšení větrání v celách MOP Masná v Ostravě, Správy policie ČR Západočeského kraje v Plzni a služebny v Hyberské ulici v Praze (bod 15);
- z policejních cel by měly být odstraněny kovové předměty sloužící k připoutání zadržených osob ke zdi (bod 16).

připomínky

- osoby zadržené policií by měly dostávat v pravidelných intervalech jídlo, včetně alespoň jednoho úplného jídla (tzn. něco většího než sendvič) každý den (bod 17).

Základní pojistky proti špatnému zacházení

doporučení

- všechny osoby zbavené policií z jakéhokoli důvodu svobody by měly mít právo vyrozumět o své situaci blízkého příbuzného nebo třetí osobu podle své volby, a to od samého počátku zbavení svobody. Z výkonu tohoto práva by měly existovat určité výjimky s cílem chránit oprávněné zájmy policejního vyšetřování, ovšem s tím, že tyto výjimky musejí být jasně vymezeny zákonem při použití odpovídajících pojistek (např. případná prodleva v oznámení o vazbě musí být písemně zaznamenána s uvedením důvodů takové prodlevy a je nutné vyžádat si souhlas vyššího policejního důstojníka nepodílejícího se na daném případě nebo případně státního zástupce) (bod 19);
- měly by být podniknuty kroky k zajištění toho, že všem osobám povinným zůstat na policejní služebně bude od samého počátku zbavení svobody zaručeno právo na přítomnost právníka, jak je uvedeno v bodu 21. Právo na přítomnost právníka by měly mít nejen osoby podezřelé ze spáchání trestného činu, ale každý, kdo je ze zákona povinen dostavit se do policejního zařízení (a pobývat v něm), tedy např. osoba, u níž musí být prokázána totožnost nebo která je povinna podat vysvětlení (bod 21);
- mělo by být formálně zaručeno právo osob umístěných v policejní vazbě na vyšetření nebo ošetření lékařem, jak je uvedeno v bodu 22 (bod 22);
- měly by být podniknuty kroky k zajištění toho, že lékařské vyšetření osob v policejní vazbě bude probíhat mimo doslech a – pokud zúčastněný lékař v daném případě výslovně nevyžaduje jinak – mimo dohled policistů (bod 23);
- osobám umístěným v policejní vazbě by měl být systematicky předkládán na samém počátku zbavení svobody formulář jasně stanovující jejich práva. Formulář by měl být k dispozici v příslušné škále jazyků a dotčené osoby by měly být požádány o podpis prohlášení, že byly informovány o svých právech (bod 24);
- měly by být podniknuty kroky k zajištění toho, že na policejní služebně v Perlové ulici v Plzni a v zajišťovacím zařízení cizinecké policie (eskortním středisku) na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni budou vedeny záznamy o zadržení (bod 25);
- měly by být podniknuty kroky k zajištění toho, že doba, po kterou jsou osoby zadržovány policií „za účelem prokázání totožnosti“ nebo „podání vysvětlení“, bude zaznamenána v příslušné knize (bod 25);
- měly by být podniknuty všechny kroky nezbytné k tomu, aby bezodkladně vstoupila v účinnost kontrola policejních zařízení sloužících k zajištění osob, prováděná kanceláří státního zástupce (bod 27).

žádosti o informace

- jak je v České republice upravena právní pomoc osobám, které si nemohou dovolit vlastního právního zástupce (bod 21);

- Zpráva o činnosti kanceláře státního zástupce za rok 2002, a zejména informace o počtu a povaze stížností na postup policistů a opatření přijatých k jejich řešení (bod 26).

B. Zajištění cizinců pro porušení cizineckých předpisů

Špatné zacházení

doporučení

- policistům v záchytném zařízení Balková by mělo být dáno jasně na vědomí, že všechny formy špatného zacházení, včetně slovního napadání, jsou nepřipustné a budou přísně postihovány (bod 32).

Podmínky zajištění

doporučení

- režim zajištění v záchytném zařízení Balková (a rovněž ve všech ostatních zařízeních tohoto typu) by měl být naléhavě revidován s ohledem na připomínky uvedené v bodu 36. Když je ve výjimečných případech nutné uplatnit vůči zajištěnému cizinci zvláštní podmínky zajištění, měly by být důvody jejich uplatnění písemně sděleny dotčené osobě, která by měla mít právo odvolání proti tomuto opatření (bod 36);
- stávající praxe týkající se oblečení cizinců zajištěných v zařízení Balková by měla být od základu změněna; zejména by všem zajištěným osobám přichozím do tohoto zařízení s čistými šaty a odpovídající obuví mělo být umožněno nosit je během pobytu, a je-li to nutné, nechat si je čistit a spravovat (bod 37);
- interní předpis ukládající cizincům pobývajícím v zařízení Balková neustále se během vycházky pohybovat v rekreačních prostorách by mělo být zrušeno; zajištěným osobám by mělo být umožněno využít doby vycházky způsobem, který považují za nejlepší k odpočinku (bod 38);
- měly by být neprodleně podniknuty kroky k tomu, aby cizincům pobývajícím v zařízení Balková (jakož i v dalších podobných zařízeních v celé republice) byla zaručena alespoň jedna hodina vycházky na čerstvém vzduchu denně. Vycházkové prostory by měly být vybaveny proti nepříznivému počasí (bod 38);
- měl by být brán zřetel na náboženské požadavky a stravovací návyky cizinců pobývajících v zařízení Balková (bod 40);
- měla by být učiněna energická opatření umožňující cizincům pobývajícím v zařízení Balková (a rovněž v ostatních zařízeních tohoto druhu) věnovat se široké škále činností, a to s ohledem na připomínky uvedené v bodu 34; dále by měla být přijata konkrétní opatření zajišťující, že nezletilým bude umožněno věnovat se činnostem přiměřeným jejich věku (bod 41).

připomínky

- neprodleně by měly být podniknuty kroky zaručující zajištěným osobám pobývajícím v zařízení Balková nepřetržitý přístup k sociálnímu zařízení (bod 39).

žádosti o informace

- pokrok dosažený v převádění zajištěných cizinců s dětmi ze zařízení Balková do zařízení pro uchazeče o azyl v Bělé pod Bezdězem – Jezové a podmínky jejich pobytu tamtéž (t.j. ubytování, činnosti atd.) (bod 42);
- potvrzení, že vycházkový prostor v záchytném středisku pro uchazeče o azyl na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni je plně funkční (bod 44).

Zdravotnická péčedoporučení

- veškerá lékařská vyšetření v záchytném zařízení pro cizince Balková by měla být prováděna mimo doslech a – pokud zúčastněný lékař v daném případě výslovně nevyžaduje jinak – mimo dohled policistů (bod 45);
- měla by být přijata opatření zajišťující cizincům pobývajícím v zařízení Balková odpovídající přístup k psychiatrovi, gynekologovi a dětskému lékaři (bod 47);
- měla by být přijata opatření zajišťující dodržování lékařského tajemství v záchytném středisku pro uchazeče o azyl na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni (bod 48).

žádosti o informace

- vyjádření ke stížnostem na nedostatek léků a nedostupnost odpovídající léčby v zařízení Balková způsobenou skutečností, že cizinci nemají zdravotní pojištění (bod 46).

Další problémydoporučení

- s ohledem na připomínky uvedené v bodu 49 by měl být přezkoumán způsob výběru a přípravy personálu určeného pro záchytné zařízení pro cizince Balková (a rovněž pro ostatní zařízení tohoto druhu) (bod 50);
- měla by být přijata opatření zajišťující cizincům pobývajícím v zařízení Balková právo na řádné informace o povaze a stádiu řízení vedeného v jejich věci, jakož i o všech jejich právech s tím souvisejících (bod 53);
- měl by být významně rozšířen nárok cizinců pobývajících v zařízení Balková (a rovněž v ostatních zařízeních tohoto druhu) na přijímání návštěv (bod 56).

připomínky

- vyzýváme české úřady k zabezpečení pravidelné přítomnosti tlumočnicků v zařízení Balková (bod 50);
- CPT věří, že všem uchazečům o azyl v zařízení na mezinárodním letišti v Praze-Ruzyni bude neprodleně poskytnuta – a to v nejčastěji používaných jazycích –

informativní brožura obsahující informace o jejich právním postavení a právech (bod 54);

- vyzýváme české úřady, aby prozkoumaly možnost instalace dalších telefonů pro cizince v zařízení Balková (bod 55);
- měly být podniknuty kroky umožňující cizincům drženým v záchytném středisku na letišti návštěvy právníka, lékaře dle jejich výběru, představitelů nevládních organizací, a dle potřeby i rodinných příslušníků nebo jiných blízkých osob pobývajících v České republice (bod 57).

C. Věznice

Předběžné poznámky

doporučení

- v českém vězeňství by měla být opětovně zavedena oficiální norma zaručující alespoň 4 m² na jednoho vězně v celách s vyšším počtem odsouzených (bod 60).

připomínky

- vyzýváme české úřady, aby nadále vyvíjely úsilí ukončení trvalé přeplněnosti věznic; k úspěchu této snahy bude mimo jiné nutné plně využívat stávajících možností alternativních trestů (bod 60).

Špatné zacházení

doporučení

- příslušníkům vězeňské služby ve věznici Valdice by mělo být připomínáno, že v případech, kdy musejí ke zvládnutí agresivních a/nebo vzpurných vězňů použít sílu, nemělo by takové použití síly překročit meze nezbytně nutné, a že jakmile jsou tito vězni zvládnuti, neexistuje žádné ospravedlnění pro jejich bití (bod 63);
- vyšší důstojníci vězeňské služby ve všech navštívených zařízeních by měli svým podřízeným připomínat, že slovní napadání je nepřípustné a bude přísně postihováno (bod 63).

žádosti o informace

- následující informace týkající se všech věznic v České republice za rok 2001 a 2002:
 - počet podaných stížností na špatné zacházení ze strany vězeňského personálu a počet kázeňských a/nebo trestních řízení zahájených na základě těchto stížností;
 - výčet kázeňských/trestních postihů uplatněných na základě špatného zacházení ze strany vězeňského personálu (bod 64).

Odsouzení k doživotnímu trestu odnětí svobody

doporučení

- režim týkající se doživotně odsouzených v České republice by měl být od základů změněn s ohledem na poznámky v bodech 69 a 70 (bod 70);
- Metodický pokyn č. 13 by měl být změněn tak, aby odsouzeným k doživotnímu trestu odnětí svobody umožňoval kontaktní návštěvy na základě individuálního vyhodnocení rizik (bod 71);

- ve věznici Valdice by mělo být přezkoumáno používání pout u doživotně odsouzených s ohledem na poznámky uvedené v bodu 72 (bod 72);
- bezpečnostní cela č. 113 ve věznici Valdice by měla být vybavena matrací a o jejím využívání by měla být vedena zvláštní kniha (bod 75).

připomínky

- CPT nevidí důvod, proč by doživotně odsouzení měli být systematicky drženi odděleně od ostatních odsouzených (bod 70);
- povinnost doživotně odsouzených mít na ruku pouta během vyšetření vězeňským lékařem nebo jejich umístování za kovové mříže (bez pout) během konzultací s psychiatrem je z etického hlediska diskutabilní a odporuje řádnému vztahu mezi lékařem a pacientem (bod 73);
- vyzýváme české úřady, aby podnikly kroky umožňující doživotně odsouzeným vytvořit si ve svých celách ve věznici Valdice méně neosobní prostředí (bod 74).

žádosti o informace

- postup (např. lékařský dohled) při umístění osoby na bezpečnostní celu č. 113 ve věznici Valdice (bod 75).

Podmínky zajištění vězňů

doporučení

- měly by být podniknuty kroky k vytvoření a implementaci konkrétních pravidel týkajících se osob ve výkonu vazby s cílem nabídnout těmto osobám odpovídající program činností, a to v celém vězeňství (bod 80);
- měla by být neprodleně učiněna opatření zajišťující, že všem vězňům, včetně nově přichozích vězňů a pacientů, kterým to dovolí jejich zdravotní stav, budou umožněny vycházky v rozsahu alespoň jedné denně (bod 81).

připomínky

- vyzýváme české úřady, aby přehodnotily rozvrh vycházek vězeňkyň ve věznici Plzeň (bod 81);
- vyzýváme české úřady, aby v rámci celého vězeňství vypracovaly projekty podobné projektům uvedeným v bodu 82 (bod 82).

žádosti o informace

- vyjádření ke skutečnosti, že do oddělení uvedených v bodu 82 mohou být zařazováni pouze občané České republiky (bod 82);
- vyjádření k domněnce delegace, že zákonná povinnost všech odsouzených v České republice hradit náklady výkonu trestu odnětí svobody má zřejmě nepříznivý vliv na motivaci vězňů účastnit se vzdělávacích a kvalifikačních programů (bod 83).

Zdravotní péče

doporučení

- přednostně by měl být zvýšen počet zdravotnického personálu ve věznici Plzeň; tím by měla být mimo jiné zjištěna přítomnost zdravotní sestry po celých 24 hodin denně (bod 87);
- měla by být neprodleně přijata opatření ke zlepšení hygieny ve dvou místnostech ošetrovny ve věznici Plzeň v souladu se zdravotnickými normami (bod 88);
- měla by být přijata opatření zajišťující všem vězňům poskytování léků nutných vzhledem k jejich zdravotnímu stavu, což znamená, že finanční prostředky přidělované jednotlivým věznicím by měly být dostatečné k umožnění bezplatného poskytování léků těm vězňům, kteří nemají dostatek prostředků k jejich zakoupení (bod 89);
- měla by být přijata opatření zajišťující naprosté zachování lékařského tajemství ve věznici Plzeň (i ve všech ostatních vězeňských zařízeních v celé České republice); veškerá lékařská vyšetření odsouzených (vstupní nebo jakákoli pozdější) by měla být prováděna mimo doslech a – pokud zúčastněný lékař v daném případě výslovně nevyžaduje jinak – mimo dohled příslušníků vězeňské služby (bod 92).

připomínky

- bylo by žádoucí, aby byl ve věznici Plzeň o víkendech přítomen lékař (bod 87);
- CPT věří, že požadavek, aby vstupní lékařská prohlídka nově příchozích vězňů byla až na výjimečné okolnosti provedena v den nástupu výkonu trestu odnětí svobody, bude splněn, jakmile bude ve věznici Plzeň zajištěna víkendová přítomnost zdravotnického personálu (a lékaře) (bod 90).

žádosti o informace

- pokrok v převádění odpovědnosti za zdravotní péči ve věznicích z ministerstva spravedlnosti na ministerstvo zdravotnictví, a zejména předpokládaný postup dohledu nad prací zdravotnického personálu v českých věznicích (bod 85).

Další problémy

doporučení

- ve věznici Plzeň by měla být přijata opatření s cílem ukončit praxi, podle níž jsou vězni povinni během čekání, až se jim bude vězeňský personál věnovat, stát čelem ke zdi (bod 93);
- ve věznici Plzeň by měla být přednostně přijata opatření k obsazení volných míst dozorců (bod 94);
- osoby ve výkonu vazby i ve výkonu trestu odnětí svobody v českých věznicích by měly mít zaručen pravidelný přístup k telefonu (bod 96);

- měly by být podniknuty kroky k odstranění nedostatků kázeňských cel ve věznici Plzeň s ohledem na poznámky uvedené v bodu 98 (bod 98).

připomínky

- doporučujeme českým úřadům ustavit v celém vězeňském systému poradní orgány (bod 102).

žádosti o informace

- vyjádření k poznámkám v bodu 95 týkajícím se omezení návštěv osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody (bod 95);
- vyjádření ke zjištění delegace, že výčet povolených donucovacích prostředků nebyl upraven podle doporučení CPT obsažených ve zprávě o návštěvě v roce 1997 (bod 99);
- pravomoci a činnost veřejného ochránce lidských práv ohledně návštěv vězeňských zařízení a vyřizování stížností vězňů (bod 102).

D. Psychiatrická zařízení

Životní podmínky pacientů/chovanců

doporučení

- měly by být podniknuty kroky k zajištění vycházek v rozsahu alespoň jedné hodiny denně pro všechny pacienty v Psychiatrické léčebně Opava, kterým to dovoluje jejich zdravotní stav (bod 111);
- všichni pacienti v opavské léčebně, kteří nejsou upoutáni na lůžko, by měli přes den smět nosit své vlastní oblečení (a je-li to nutné, aby byli k jeho nošení povzbuzováni), nebo aby jim byl poskytnut vhodný neuniformní oděv (bod 112).

připomínky

- CPT věří, že české úřady podniknou kroky ke zlepšení životních podmínek v některých pavilonech (zejména 6, 11 a 20) Psychiatrické léčebny Opava s ohledem na poznámky uvedené v bodu 109 (bod 109);
- vyzýváme české úřady, aby v opavské léčebně pacientům, kteří si to přejí, umožnily během dne přístup do jejich pokojů (bod 110);
- vyzýváme české úřady, aby podnikly kroky k zajištění méně neosobního prostředí pro chovance 1. a 3. oddělení Ústavu sociální péče Ostravice (bod 113).

žádosti o informace

- pokrok v realizaci plánů na výstavbu nových prostor pro Ústav sociální péče Ostravice ve Frýdku-Místku do roku 2004 (bod 115).

Personál a léčba

doporučení

- měl by být přezkoumán početní stav zdravotnického personálu v Psychiatrické léčebně Opava (bod 116);
- používání elektrokonvulzivní terapie (ECT) by mělo být podrobně zaznamenáváno do zvláštní knihy (bod 118);
- v Ústavu sociální péče Ostravice by měly být podniknuty kroky k zajištění:
 - zvýšení početního stavu zdravotnického personálu vykonávajícího noční služby;
 - posílení přítomnosti všeobecného lékaře a psychiatra;
 - poskytování rehabilitačních služeb (psychologie, fyzioterapie atd.) (bod 120);

- prioritně by měla být učiněna opatření k zajištění toho, aby všichni chovanci v Ostravici měli možnost věnovat se přiměřeným psychosociálním a zájmovým terapeutickým činnostem v závislosti na jejich duševních schopnostech a tělesné pohyblivosti (bod 122).

připomínky

- vyzýváme české úřady, aby usilovaly o další rozvoj psychoterapie a psychosociálních rehabilitačních činností v opavské léčebně (bod 117).

žádosti o informace

- přesné postupy ohledně biomedicínských výzkumných projektů realizovaných v Psychiatrické léčebně Opava a v ostatních psychiatrických ústavech v České republice (bod 119).

Omezení pohybu rozrušených a/nebo agresivních pacientů/chovanců

doporučení

- měla by být podniknuta opatření k zajištění toho, že postupy používání prostředků na zklidnění nebo omezení pohybu uplatňované v Psychiatrické léčebně Opava budou sladěny s požadavky uvedenými v bodu 123 (bod 125);
- v Psychiatrické léčebně Opava a v Ústavu sociální péče Ostravice by měly být vedeny zvláštní knihy o použití prostředků fyzického zabránění pohybu (bod 125);
- v Ústavu sociální péče Ostravice by měly být podniknuty kroky k zajištění:
 - přezkoumání materiálních podmínek na obou samotkách;
 - umožnění všem chovancům umístěným na samotce, kterým to dovolí jejich zdravotní stav, strávit alespoň jednu hodinu denně pohybem venku;
 - vynaložení obzvláštního úsilí k tomu, aby chovanci, kteří jsou dlouhodobě umístěni na samotce, měli odpovídající kontakt s lidmi (bod 126);
- lůžka opatřená klecí by měla být okamžitě vyřazena z užívání a používání lůžek opatřených sítí ke zvládnutí pacientů/chovanců by mělo být co nejdříve ukončeno (bod 128);
- měla by být přijata opatření s cílem zajistit, že dokud budou používána lůžka opatřená sítí, nebudou osoby umístěné do takovýchto lůžek na očích ostatních pacientů/chovanců a budou pod odpovídajícím dozorem personálu; toto doporučení by se mělo obdobně vztahovat i na ostatní prostředky pro zklidnění nebo omezení pohybu, např. svěrací kazajky nebo fixaci; to by nemělo bránit návštěvám ostatních pacientů nebo chovanců u osob, vůči nimž jsou použity prostředky pro omezení pohybu, pokud je to z lékařského hlediska vhodné (bod 128).

připomínky

- k zajištění bezpečnosti osob se sníženou pohyblivostí nebo poruchami spánku (např. dezorientací nebo náměsíčnictvím) lze nalézt vhodnější prostředky než lůžka opatřená sítí (bod 128);
- CPT věří, že k jeho doporučením uvedeným v bodech 125 a 128 bude přihlédnuto při přípravě návrhu pravidel používání prostředků omezení pohybu pro lůžkové psychiatrické ústavy v České republice (bod 129).

žádosti o informace

- dlouhodobé plány péče o oba chovance držené na samotkách v Ústavu sociální péče Ostravice (bod 126);
- pokrok v zavádění směrnic ohledně kvality sociálních služeb a povinné registraci a kontrolách ústavů sociální péče, jakož i předpisů pro používání prostředků zklidnění nebo omezení pohybu platných pro lůžkové psychiatrické ústavy v České republice (bod 129).

Pojistkydoporučení

- měly by být podniknuty kroky k přezkoumání stávajících praktik v Psychiatrické léčebně Opava ohledně doručování soudních usnesení dotčeným pacientům (bod 135);
- neprodleně by měla být přijata opatření k zajištění pravidelného soudního přezkumu nedobrovolného převzetí všech pacientů pobývajících v opavské léčebně, kteří byli do péče převzati před rokem 1991 (bod 138);
- měly by být podniknuty kroky k pravidelnému automatickému přezkumu opatření nařizujících ochrannou léčbu, a to ve všech psychiatrických zařízeních v České republice; tento postup by měl zaručovat nezávislost a nestrannost a objektivní lékařskou expertízu (bod 139);
- měly by být podniknuty kroky k zajištění toho, že nutnost umístění do ústavu sociální péče bude v pravidelných intervalech zkoumána příslušným úřadem (bod 143);
- české úřady by měly usilovat o nalezení alternativních řešení, která by lépe zaručovala nezávislost a nestrannost opatrovníků (bod 144);
- v Psychiatrické léčebně Opava by se mělo neprodleně začít s vydáváním informativních brožur nově přijímaným pacientům (bod 145);
- v Ústavu sociální péče Ostravice by měl být každému chovanci a jeho zákonnému zástupci/rodičům vydán informativní leták/brožura (bod 145);
- pacienti/chovanci v Opavě a Ostravici by měli být v informativním letáku/ brožuře, pře daným jim při převzetí do péče, informováni o svých právech a o způsobech podávání stížností; stížnosti adresované vedení zařízení by měly být zapisovány do zvláštní knihy (bod 146);

- měla by být učiněna opatření zajišťující, že všechna psychiatrická zařízení v České republice – včetně ústavů sociální péče – bude pravidelně navštěvovat nezávislý externí orgán (např. soudce nebo dohlížecí výbor), který odpovídá za dohled nad péčí o pacienty/chovance. Tento orgán by měl být zejména oprávněn hovořit soukromě s pacienty/chovanci, přímo přebírat jejich případné stížnosti a dávat nezbytná doporučení (bod 147).

připomínky

- CPT věří, že v Opavě bude v budoucnosti dodržována tříměsíční lhůta stanovená zákonem pro vyjádření soudu ohledně přípustnosti dalšího držení v ústavu (bod 134).

žádosti o informace

- zda se v rámci probíhající reformy českých právních předpisů týkajících se duševního zdraví plánuje zavést úpravu postupu mimo naléhavé případy, podle něž by mohl být pacient hospitalizován proti své vůli po vynesení soudního rozhodnutí (bod 132);
- názor na poznámku CPT, že výkon práv pacientů by mohl být zkvalitněn, jestliže by byla zavedena úprava ohledně ustanovení nezávislého poradce, který by dotčeným osobám pomáhal v případě převzetí do ústavní péče bez souhlasu této osoby (bod 136);
- vyjádření k poznámce CPT, že držení osob zbavených způsobilosti k právním úkonům v psychiatrických nemocničních zařízeních bez možnosti využívat procedurálních pojištěk jinak zaručených zákonem je praxe značně diskutabilní (bod 137);
- vyjádření k poznámce CPT, že praxe, kdy osoby zůstávají zbaveny osobní svobody v psychiatrických nemocničních zařízeních v důsledku nedostatku odpovídajících zařízení mimo léčebnu, je nanejvýš diskutabilní (bod 140);
- zda je podle právních předpisů platných v České republice v rámci řízení o zbavení způsobilosti k právním úkonům nutná účast nezávislého lékaře s odbornou psychiatrickou kvalifikací (bod 142);
- pravomoci a činnost veřejného ochránce lidských práv ohledně vyřizování stížností pacientů/chovanců (bod 146).

PŘÍLOHA II**SEZNAM ORGÁNŮ STÁTNÍ SPRÁVY A NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ, S NIMIŽ
DELEGACE CPT KONZULTOVALA****A. Orgány státní správy****Ministerstvo spravedlnosti**

JUDr. Alois CIHLÁŘ	náměstek ministra spravedlnosti
JUDr. Pavel ROTYKA	poradce náměstka ministra spravedlnosti
Ing. Michal ŘEHÁČEK	ředitel odboru výkonu vazby a trestu Vězeňské služby ČR
plk. Bc. Stanislav PRCHAL	ředitel odboru kontroly Vězeňské služby ČR
plk. JUDr. Miloslav MÁDLE	ředitel odboru vězeňské a justiční stráže Vězeňské služby ČR
MUDr. Ladislav BRIGANT	zástupce ředitele odboru zdravotnické služby Vězeňské služby ČR
PaedDr. Bohuslav BURKIEWICZ	I. náměstek generální ředitelky Vězeňské služby ČR

Ministerstvo vnitra

JUDr. Petr IBL	I. náměstek ministra vnitra
genpor. JUDr. Jiří KOLÁŘ	policejní prezident
Mgr. Miloslav KOUDELNÝ	ředitel sekretariátu I. náměstka ministra vnitra
plk. JUDr. Jindřich URBAN	ředitel Služby cizinecké a pohraniční policie
plk. JUDr. Václav VOSECKÝ	zástupce ředitele Služby cizinecké a pohraniční policie
Miluše DOHNALOVÁ	ředitelka Správy uprchlických zařízení
PhDr. Radim BUREŠ	zástupce ředitelky odboru prevence kriminality
plk. JUDr. Milan GREGOR	zástupce ředitele Služby pořádkové policie
Mgr. Andrea FÁBEROVÁ	právnička odboru azylové a migrační politiky

Ministerstvo práce a sociálních věcí

PhDr. Běla HEJNÁ	náměstkyně ministra práce a sociálních věcí
------------------	---

Ministerstvo zdravotnictví

MUDr. Antonín MALINA	náměstek ministryně zdravotnictví
MUDr. Pavel BŘEZOVSKÝ	ředitel odboru zdravotní péče
MUDr. Mirek RADIMSKÝ	ředitel Psychiatrické léčebny Brno
MUDr. Vladislav ŽIŽKA	ředitel Psychiatrické léčebny Dobruška

Další osoby

MUDr. Jan JAŘAB
Petra BURČÍKOVÁ

vládní zmocněnec pro lidská práva
tajemnice Výboru proti mučení Rady vlády ČR pro
lidská práva

B. Nevládní organizace

České centrum pro rozvoj duševního zdraví
Český helsinský výbor
Poradna pro občanství, občanská a lidská práva